

TOWARZYSTWO NAUKOWE WARSZAWSKIE
Roczniki Komisji Historycznej
POD REDAKCJĄ JÓZEFA SIEMIŃSKIEGO
T O M I — ZESZYT 2.

JADWIGA KARWASIŃSKA

Archiwa Skarbowe Koronne i Obojga Narodów

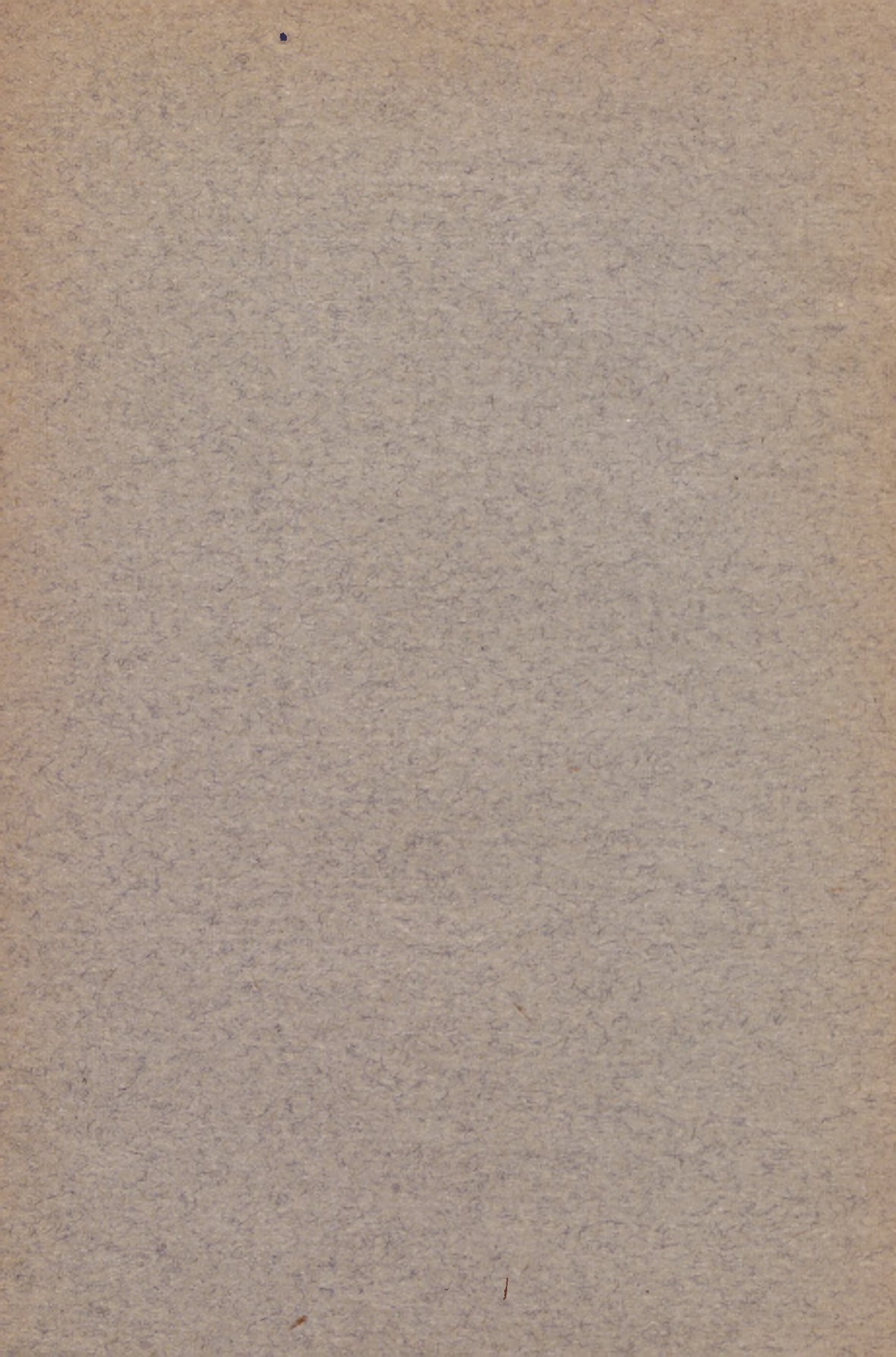

WYDANE Z FUNDUSZÓW KASY IMIENIA MIANOWSKIEGO
INSTYTUTU POPIERANIA NAUKI

WARSZAWA,

1929

PAŁAC STASZICA.

**Archiwa Skarbowe
Koronne i Obojga Narodów**

SOCIÉTÉ DES SCIENCES ET DES LETTRES DE VARSOVIE
Annales de la Commission d'Histoire
SOUS LA RÉDACTION DE M. JOSEPH SIEMIŃSKI
TOME I — FASCICULE 2.

HÉDVIGE KARWASIŃSKA

**Les archives
de l'administration
financière
de l'ancienne Pologne.**

(résumé v. p. 40)

1 9 2 9

FONDATION J. MIANOWSKI VARSOVIE PALAIS STASZIC.

TOWARZYSTWO NAUKOWE WARSZAWSKIE
Roczniki Komisji Historycznej
POD REDAKCJĄ JÓZEFA SIEMIŃSKIEGO
T O M I — ZESZYT 2.

JADWIGA KARWASIŃSKA

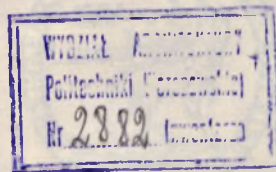
Archiwa Skarbowe Koronne i Obojga Narodów

902.5(438)

WYDANE Z FUNDUSZÓW KASY IMIENIA MIANOWSKIEGO
INSTYTUTU POPIERANIA NAUKI
WARSZAWA, 1929 PALAC STASZICA.

Rzecz niniejsza była przedstawiona Komisji Historycznej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego na posiedzeniu dn. 8 października 1928 r.

Praca niniejsza jest tylko streszczeniem wyników, osiągniętych przy badaniu składu i pochodzenia zespołów archiwalnych, przekazanych w ciągu wieku XIX z archiwum przy Ministerjum, później Komisji Przychodów i Skarbu, do Archiwum Głównego. Akta te¹⁾ w części określone są jako akta takich a takich władz (Komisji Skarbu Koronnego, Trybunału Radomskiego, Komisji Wojskowej etc.), w części uporządkowane wedle zasady rzeczowej ze wskazaniem niekiedy tylko władzy lub instytucji, po której pozostały. W rezultacie w każdym prawie dziale znajdujemy akta pochodzące z kilku różnych archiwów tj. będące wytworem działalności kilku różnych władz. Rozróżniamy pośród nich: 1) akta skarbowe, przeważające liczebnie, 2) akta wojskowe, 3) akta ministerjów policji. 4) akta najrozmaitszego pochodzenia, nie dające się zaliczyć do żadnej z trzech powyższych grup a reprezentowane bądź przez jednostki bądź przez całe zespoły archiwalne.

Akta te przybywały do Archiwum Głównego (dawniej Ogólnego Krajowego) w dość znacznych odstępach czasu. W r. 1810 nadeszły „w największym nieładzie” akta sądowe Komisji Skarbu Koronnego, Trybunałów Skarbowych i Komisji Wojskowej²⁾. W r. 1816/17 część lustracyj i rewizyj oraz akta ekonomij i żup solnych³⁾. Wresz-

¹⁾ Część tych akt objęta jest inwentarzem drukowanym, *Monumenta iuris, cura praepositorum Chartophylacio Maximo Varsoviensi edita vol. I, Manuscriptorum quae in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur Tabulae analyticae. T. I. (Juridyczeskije pamiatniki.... Opisanje diet chraniaszczichsia w Warszawskom Gławnom Archiwie....)* Varsoviae 1912. Do reszty istnieją tylko inwentarze rękopiśmienne.

²⁾ Wierzbowski w *Mon. iuris* I, 70, 74 i 76 podaje mylnie rok 1811, w którym akta te zostały w Arch. Głównym spisane.

³⁾ Nie bezpośrednio z Komisji Przychodów i Skarbu, jakby można sądzić z Wierzbowskiego o. c. 86 i 92, ale z Jeneralnej Dyrekcji Dóbr i Lasów Narodowych. Sprawa pochodzenia i losów tych akt będzie omówiona niżej w rozdziale o Archiwum Dóbr Stołowych.

cie w ll. 1853 — 1861 przejęto 35 „oddziałów”¹⁾ z działu t. zw. „Starpolskiego” z archiwum przy Komisji Przychodów i Skarbu, ułożonych i spisanych przez Wojciecha Kochanowskiego (w ll. 1847—1853).

Pytaniem, które się nasuwa już po samem przejrzaniu nazw tych działów a tembardziej po zapoznaniu się z ich składem, będzie, skąd i dlaczego tak różnorodne archiwalja znalazły się w Komisji Przychodów i Skarbu i to pomieszane tak, że w wielu wypadkach niewiadomo nawet z jakich archiwów t. j. z akt jakich władz i instytucyj pochodzą.

Pracę w tym kierunku rozpoczął dyr. Siemiński w obrębie swoich badań nad historją i składem Archiwum Głównego. Stwierdził omawiany wyżej stan rzeczy i istnienie materiałów do tej sprawy. Przy podziale prac w Archiwum Głównem dział akt pochodzących z Archiwum Skarbowego przypadł niżej podpisanej wraz z zadaniem opracowania archiwalnego.

W literaturze dotychczasowej niewiele można było znaleźć wy-

¹⁾ Oddz. 1, Rachunki z dochodów i wydatków królewskich, Od. 2, Rachunki z podejmowania królów, książąt i posłów zagranicznych, Od. 27, Transakcje wieczyste w grodach zeznane dla ustalenia podatku ofiary 10 grosza, Od. 44, Inwentarze i papiery dotyczące archiwów, Od. 45, Papiery dotyczące długów króla St. Augusta i Rzplitej, Od. 48, Papiery dotyczące kas i urzędów skarbowych, Od. 50, Papiery dotyczące podatku ofiary 20 grosza z dóbr duchownych, Od. 51, Papiery regencji stemplowej, Od. 54, Summarjusze praw i dokumentów oraz papiery procesowe, Od. 63, Tabele ludności chrześcijańskiej i żydowskiej, Od. 64, Regestra metryk chrztów, ślubów i pogrzebów, Od. 65, Akta dotyczące głównego żydowskiego i popisów ludności żydowskiej, Od. 68, Akta zawierające dekreta, uniwersały, decyzje, przywileje i listy królewskie, Od. 73, Akta dotyczące żup solnych, Od. 74, Różne papiery obce, Od. 75(a) Akta Bractwa Miłosierdzia przy szpitalu św. Łazarza, Od. 75(b), Raporta Komisij Porządkowych Cywilno-Wojskowych, Od. 76, Raporty komendantów wojsk kor. i twierdz do Komisji Wojskowej, Od. 77, Role regiméntów i chorągwi dawnego wojska kor., Od. 78, Raporty tabelaryczne miesięczne dotyczące wojska kor., Od. 79, Lustracje wojska kor., Od. 80, Regulaminy, protokoły czynności, dzienniki korespondencyjne, summarjusze, rachunki Komisji Wojsk. Kor. i Obojga Narodów, Od. 81, Rachunki i papiery, dotyczące inwalidów wojsk kor. i lit., Od. 82, Zbiór pism rozmaitych, wydziału wojskowego dotyczących, Od. 83, Papiery dotyczące Szkoły Rycerskiej i Korpusu Kadetów, Od. 84, Księgi addytamentów wojskowych, delat kwarcianych, taryf hyberty i t. p., Od. 85, Regestra popisów wojska kor., Od. 86, Rachunki z dochodów i wydatków na utrzymanie wojska kor. i cudzoziemskiego, twierdz, zamków, koszar i t. p., Od. 87, Likwidacje, nacjonaly, rang i kondukt-listy, komisje, lustracje, protokoły etc. wojskowe, Od. 88, Akta dotyczące dóbr i funduszków szpitalnych i duchownych, Od. 91, Ordynacje i papiery dotyczące sądów marszałkowskich i policyjnych.

jaśnień. Kilkuwyrazowe uwagi u Powstańskiego¹⁾ i krótkie wstępy w inwentarzu Wierzbowskiego²⁾ nie dotyczą wcale tej kwestji. Losami akt skarbowych przechowywanych w lokalu skarbcza na zamku krakowskim zajął się dopiero Dr. Abdon Kłodziński³⁾, poświęcając im osobny rozdział p. t. *Registratura urzędu podskarbiowskiego w lokalu skarbcza koronnego na zamku krakowskim* oraz sporo przygodnych uwag i przypuszczeń, rozsianych po całej pracy. Za wynikami i wnioskami Kłodzińskiego głównie poszedł też Kutrzeba⁴⁾, w swej *Historji źródeł dawnego prawa polskiego* dając najogólniejszą historję „Archiwum Skarbowego” dawnej Rzplitej, oraz archiwów innych władz, które poprzez Komisję Przychodów i Skarbu dostawały się do Archiwum Głównego.

Obie te prace dalekie są jednak od wyczerpania nietylko całego ale nawet najważniejszego materiału źródłowego, jak się to okaże poniżej. To też wiele z twierdzeń w nich wypowiedzianych musi ulegć modyfikacji a nawet całkowitemu zaprzeczeniu, kwestja zaś sama musi być szerzej postawiona.

Badaniami objąć trzeba: 1) akta przybyłe z Komisji Przychodów i Skarbu do Archiwum Głównego⁵⁾, 2) akta pozostałe w Komisji Przychodów i Skarbu — dziś dział t. zw. Staropolski w Archiwum Skarbowem⁶⁾, 3) archiwalja tegoż samego rodzaju i typu, co przechowywane w obu wymienionych składnicach, a znajdujące się w różnych zbiorach publicznych i prywatnych⁷⁾, zwłaszcza w Muzeum Czartoryskich w Krakowie⁸⁾.

¹⁾ *Wiadomość o Archiwum Krajowem Królestwa Polskiego*, Kraków 1824.

²⁾ *Mon. iuris* t. I.

³⁾ *O Archiwum Skarbcza Koronnego na Zamku Krakowskim*, Arch. Kom. Hist. Ser. 2 t. I s. 124 — 578, Kraków 1923.

⁴⁾ *Historja źródeł dawnego prawa polskiego*, cz. III. Lwów, Warszawa, Kraków 1926, w szczególności rozdziały: II, Archiwa urzędów koronnych, III, Archiwa sądowe Korony (o archiwum trybunału skarbowego), V, Archiwa urzędów centralnych po rozbiorach.

⁵⁾ Wyliczone wyżej s. 2.

⁶⁾ Charakterystyka całego działu Staropolskiego (wraz z inwentarzem wyboru akt dotyczących b. zaboru pruskiego) u Warschauera, *Die Handschriften des Finanzarchivs zu Warschau zur Geschichte der Ostprovinzen des Preussischen Staates*, Warschau 1917.

⁷⁾ Znane o tyle, o ile posiadają drukowane katalogi, lub o ile historycy z nich korzystający zacytowali je lub scharakteryzowali w wykazach swych źródeł.

⁸⁾ *Catalogus codicum manu scriptorum musei principum Czartoryski Cracoviensis*, vol. II, Cracoviae 1908 — 1913 N-ry 983 — 1050 i 1057 — 1058, oraz katalog rękopiśmienny tychże zbiorów N-ry 1727, 1731 — 1738, 2069, 2087 i 3067.

Celem tych badań będzie:

1) Opracowanie historii archiwum względnie archiwów, z których materiały nas interesujące pochodzą.

2) Ustalenie zawartości każdego z nich przez sporządzenie idealnego inwentarza wykazującego, co kiedykolwiek w tych archiwach było, czego brak, a co i gdzie zachowało się do dziś.

Wykonana została w ogólnych zarysach tylko pierwsza część zamierzonej pracy, mianowicie historia archiwów, z których rzeczona akta pochodzą. Są to archiwa władz skarbowych koronnych i wspólnych koronno-litewskich, czyli Obojga Narodów. Obecnie przystępujemy do drugiego etapu pracy, do sporządzenia „idealnych” inwentarzy tych archiwów na podstawie materiałów, które poniżej wykazuję.

Materiały te są nader obfite choć nie brak w nich luk i to znacznych, zwłaszcza jeśli chodzi o inwentarze i spisy, często zdekompletowane lub zupełnie zatraczone. Wszystkie te, które się zachowały, omawiane będą niżej we właściwych rozdziałach. Dlatego wyliczanie ich tutaj byłoby zbyt ciężkie. Drugą ważną grupą źródeł będą wszelkie zarządzenia władz, dotyczące archiwów, poczynając od uchwał Komisji Skarbu Koronnego, zachowanych w jej „Protokołach ekonomicznych” z l. 1765 — 1794 i uchwał t. zw. Administracji Skarbu Publicznego w l. 1795/6. Dalej idą rozporządzenia Wojenno-Ekonomicznej Kamery Pruskiej, Ministerjum Sprawiedliwości Ks. Warszawskiego i Komisji Rządowej Sprawiedliwości Królestwa Kongresowego. Wreszcie niemało danych zawierają akta t. zw. korespondencyjne Archiwum Głównego.

Konieczność ujęcia niniejszego szkicu w formę możliwie zwięzłą zmusza mnie do postawienia zgóry szeregu twierdzeń, będących jednocześnie podstawą podziału na rozdziały. Każdy rozdział będzie zawierał przede wszystkim uzasadnienie tych twierdzeń.

Z dochowanych inwentarzy wynika niezbicie, że za czasów dawnej Rzplitej istniało jednocześnie kilka archiwów skarbowych¹⁾. Wszystkie powstawały jako akta urzędów funkcjonujących (nie poza kancelariami, jak Archiwum Koronne). Z biegiem czasu jedne sta-

¹⁾ Por. odmienne nomenklatury u Kłodzińskiego, (o. c. s. 289 — 309 i 373 — 379), który zna tylko Archiwum Podskarbińskie Krakowskie, nazywając je rozmaicie, najczęściej Archiwum Skarbowe czyli Ekonomicznem Królestwa (s. 303), i domysla się istnienia „Archiwum Skarbowego Warszawskiego” i „Archiwum Wielkiej Komisji Skarbowej”. Kutrzeba o. c. III, s. 374 i 383 przypuszcza, że istniało osobne archiwum trybunału skarbowego.

wały się składnicami zamkniętymi, inne były aktami otwartymi do końca istnienia Rzeczypospolitej.

Istniały więc w Koronie — Koronne i Obojga Narodów — następujące:

I. Archiwum Podskarbińskie Krakowskie w lokalu skarbcza Koronnego na zamku Krakowskim. Powstaje w końcu XIV wieku, zamyka się w końcu XVI lub na początku XVII w.

II. Archiwum Skarbu Kwartianego. Powstaje z utworzeniem t. zw. skarbu rawskiego, później przeniesione do Warszawy. Zamknięte w r. 1764 z utworzeniem Komisji Skarbu Koronnego.

III. Archiwum Podskarbińskie Warszawskie. Powstaje w Warszawie najpóźniej w początkach XVII wieku. Zamknięte od r. 1764 t. zn. po utworzeniu Komisji Skarbu Koronnego.

Archiwum I, II i III złożone razem w pałacu Krasieńskich obejmowane były w 2-iej połowie XVIII wieku ogólną nazwą Archiwum Skarbu Koronnego.

IV. Archiwum Dóbr Stołowych J. K. Mci (podskarbiego nadwornego) później zwane Archiwum Kamery Ekonomicznej Królewskiej lub Archiwum Komisji Ekonomicznej Nadwornej. Powstaje w końcu XVI wieku (po r. 1590) w Warszawie, otwarte aż do końca istnienia Rzplitej.

V. Akta (archiwum) Komisji Skarbu Koronnego. 1764 — 1794. Prowadzone są aż do upadku Rzplitej.

Po r. 1795 zaczynamy się spotykać z nazwą „Archiwum po b. Komisji Skarbu“, niekiedy (przez władze pruskie) zwanem „Archiwum Polskiem“. Jest to wielkie archiwum-składnica w pałacu Krasieńskich. Zawiera: 1) całe Archiwum Skarbu Koronnego (I, II i III), 2) Akta Komisji Skarbu Koronnego (V), 3) Archiwa różnych władz i instytucyj z polecenia władz pruskich umieszczone razem z archiwami skarbowymi.

ARCHIWUM PODSKARBIŃSKIE KRAKOWSKIE.

Archiwum to poczyną się tworzyć i narastać najpóźniej od końca XIV wieku, t. j. od czasu, z którego zachowały się najdawniejsze rachunki dochodów i wydatków dworu i państwa oraz zarządu dóbr królewskich. Stosunkowo niewielka ilość ksiąg i papierów skarbowych z XIV i XV wieku tłumaczy się brakiem stałego miejsca przechowania. Niezwykle intensywny rozrost tego archiwum, pozostający w niewątpliwym związku z reformami skarbowymi Zygmunta Starego,

trwa nieprzerwanie aż do chwili przeniesienia urzędu podskarbińskiego do Warszawy.

Inwentaryzacji tych akt jako całości w tym okresie nie przeprowadzano, conajwyżej istniały spisy fragmentaryczne. Doszedł do nas jeden taki urywek w postaci spisu zawartości jednej skrzyni, sporządzony pod koniec XVI wieku. Wymienia on księgi z rodzaju t. zw. rachunków dworu, inwentarze królewskich i rachunki wojskowe¹⁾, czyli akta charakterystyczne dla tego zbioru. Ogólne o nich wiadomości mamy w niektórych inwentarzach Skarbcza i Archiwum Koronnego. Inwentarz Zamoyskiego niewiele daje w tym względzie materiału²⁾, natomiast bardzo ciekawa wzmianka o nich znajduje się w rewizji Skarbcza Koronnego z r. 1632³⁾. Komisja stwierdza, że jest tam obok akt Archiwum Koronnego „regestrów starych liczb i inwentarzów skarbowych z strony starostw, żup, ceł kupa niemała przez inwentarza oddana” i dalej że „regestrów celnych, żupnych i oeconomiej starostw różnych liczba niemała przez... xiężą Łubińskie w osobne fascykuły powiązane, w szafach ułożone” została. Komisja r. 1686 znajduje też materiały skarbowe, porządkując drugi sklep skarbcza⁴⁾. Ale wszystko to są wzmianki lub jakby próbki tego, co się w Archiwum Podskarbińskim w Krakowie znajduje.

Pierwszą charakterystykę ogólną i sumaryczne wyliczenie podaje zakończenie inwentarza Archiwum Koronnego z r. 1682. Komisja stwierdza, że w pierwszym sklepie skarbcza są:

- 1) Księgi poborowe różnych województw koronnych
- 2) Księgi prowentowe królów ichmości
- 3) „ żołnierskie (s.)
- 4) „ celne
- 5) „ prowentów wielkorządowych
- 6) „ żupne

wreszcie 7) 45 worów, „w których są”, „pisma różne:

1) Arch. Główna, oddz. 82 (skarb.) Nr. 1. (Dissoluta wojskowo-skarbowe).

2) Por. u Kłodzińskiego o. c. s. 289 — 290 i sprostowania co do rzeckomych rejestrów celnych i składowych u J. Karwasińskiej, *Rachunki żup solnych w XIV i XV wieku*, Archeion, III, 45.

3) *Rewizja skarbu Rzpltej korony polskiej na konwokacji głównej Warszawskiej 1632 po śmierci s. p. K. J. Mci Zygmunta III przed elekcją Władysława IV przez Ich M. Panów rewizorów niżej mianowanych w Krakowie dnia 2 Septembris odprawiona*. Oryginał u Czartoryskich Nr. 2730, kopia współczesna w Ossolineum Nr. 4764/II.

4) Opublikowana przez Kłodzińskiego o. c. *Dodatki* Nr. 20, s. 514 — 515 (z oblaty w księgach grodzkich krakowskich).

- a) wydatków stołu królów ichm."
- b) „listów prywatnych"
- c) „komputów wojskowych i płace" (s.)
- d) „i tym podobne".

W r. 1730 materiały te zostały opisane w Repertorium inwentarza Archiwum Koronnego w podobny sposób. Odnajdujemy więc te same:

- 1) Księgi poborowe z różnych województw
- 2) „Taryfy spisane milicji"
- 3) „Inne do prowentu mensae regiae antiquitus należące summarjusz¹⁾"

4) Regestra cel

5) „ magnae procurationis arcis Cracoviensis

6) „ żup solnych krakowskich i ruskich

7) Księgi „perceptorum et expensarum curialium privatarum na dwór i kuchnię królewską usque ad fata. Najj. Zygmunta III" (w r. 1682 wykazane pośród zawartości owych 45 worów).

8) Osobno i ponadto 45 worów (jakby z nich nic nie ubyło) zapełnionych „kwitami cale niepotrzebnymi, rachunkami i prywatnymi projektowemi i inszemi papierami... nihilominus skarbowe kwity." Opis ich jest tedy jeszcze bardziej powierzchowny niż w r. 1682. Komisja nadała przecież tym aktom tytuł „Connotata nihil significantia." Ta niejasność i nieściśłość określeń sprawia, że zidentyfikowanie zawartości tych worów z pozycjami znanymi dokładniej z późniejszych inwentarzy i z samymi archiwaljami następuje dużo wątpliwości.

Pierwszy inwentarz t. zw. „materiałów ekonomicznych" pochodzi dopiero z r. 1739²⁾. Mamy w nim wymienione już nie działy i grupy archiwalne, ale jednostki z podaniem w większości działów tytułu i daty każdej księgi. Niekiedy poprzestawano jednak na sumarycznem

¹⁾ Tylko przestawienie kolejności wyliczania poz. 2 i 3 z r. 1682.

²⁾ Oryginał w Arch. Głównem, oddz. 44, nr. 4. Drukowany z kopji, znajdujące się w Bibliotece Czartoryskich Nr. 564, s. 702 — 728 przez dr. Abdona Kłodzińskiego, o. c. Dodatek II, Nr. 28, s. 533 — 548.

Pomijam wzmiankę w „zamknięciu" Komisji z r. 1737 (przy oddawaniu skarbu J. K. Moszyńskiemu), która tak się wyraża: „Taryfy dawne wszystkich województw, ziem i powiatów, łanowe i innych podatków znajdują się w Skarbie Koronnym. Tudzież inwentarze albo rewizje wielkorządów krakowskich i innych dóbr mensae regiae, które w osobnym sklepie złożone z pozostałymi niektórymi instrumentami z mennice koronnej". (Muz. Czartoryskich Nr. 577, f. 127). Nie mówi ona nic, czegobyśmy o Archiwum Podskarbińskiem Krakowskiem jeszcze nie wiedzieli. dlatego cytuję ją tylko w przypisku, bez omawiania w tekście.

zliczeniu ksiąg mniej więcej jednakowej treści, jak rachunki z żup solnych, z mennicy, z ekonomji malborskiej. Okazało się też, że zawartość pozostałych działów, dotychczas ogólnikowo opisanych, nie była tak jednolita, jakby się to z określić w r. 1682 i 1730 wydawało. Skutkiem tego tylko z pewnem wahaniem możemy utożsamiać księgi w r. 1682 nazwane prowentowemi królewskimi, a w r. 1730 „do prowentu mensae regiae antiquitus należącemi summarjuszami”, którym w r. 1739 wedle wszelkiego prawdopodobieństwa będą odpowiadały: rejestry menniczne (sztuk 13), summarjusze kwarty i stacje z dóbr duchownych (sztuk 28), rejestry ekonomji malborskiej (60 sztuk) i inwentarze starostw (160 sztuk). W dodatku, jak się później okaże, większość tych ksiąg nie była już więcej inwentaryzowana za czasów dawnej Rzplitej a przed rozbiciem Archiwum Podskarbińskiego Krakowskiego, więc nie będzie się tu można uciec do zestawienia, które potwierdziłoby słuszność powyższych domysłów. Nadto okaże się, że inwentarz z r. 1739 nie obejmuje całości tego archiwum.

Spisuje: 1) księgi wielkorządów krakowskich

2) różne rodzaje tych, które można podciągnąć pod dział prowentowych królewskich

3) rachunki żupne

4) rejestry poborowe

5) ogólnikowo wspomina o 65 rejestrach „do rąk podskarbiego nadwornego z dóbr królewskich, różnych starostw, tudzież ziemskich i duchownych tytuło podralne (s.) z łanów płaconych przy których i ekspensa dworu opisane” i trzech rejestrach „sub titulo Regalia”.

Przemilcza natomiast zupełnie o rachunkach celnych, wojskowych i wszelkich kwitach, papierach etc. Z zestawienia z inwentarzem późniejszym z r. 1765 okaże się, że do każdej niemal z zinwentaryzowanych w r. 1739 grup „przybyło” ksiąg drugie tyle jeśli nie kilkakrotnie więcej i że działy pominięte liczyły się również na setki rejestrów (tak np. ksiąg celnych było 493). Rzeczywistość w postaci akt skarbowych w Archiwum Głównem i Skarbowem obecnie się znajdujących każe jeszcze powiększyć znacznie te liczby. Inwentarz zatem r. 1739 bardzo cenny ze względu na podanie poraz pierwszy (a niekiedy i ostatni) mnóstwa pozycji szczegółowych, w żadnym razie nie może być podstawą do obliczenia zasobów Archiwum Podskarbińskiego Krakowskiego¹⁾.

¹⁾ Por. inaczej u Kłodzińskiego o. c. s. 291 i 295 — 302.

W r. 1755 nastąpiło wyjęcie i przewiezienie części tego archiwum do Warszawy. Wyznaczony do tej czynności pisarz skarbu koronnego Piotr Celestyn Zapolski¹⁾ posługiwał się przy wybieraniu odpowiednich dokumentów z Archiwum Koronnego inwentarzem z r. 1730, z Archiwum Podskarbińskiego inwentarzem z r. 1739. Z tego ostatniego poszły do Warszawy: 1) rachunki wielkorządów krakowskich, 2) księgi żupne, 3) menniczne, 4) summarjusze kwarty i stacje z dóbr duchownych, 5) rachunki ekonomji malborskiej, cła elbląskiego i gdańskiego — wszystko tak, jak wymienił inwentarz 1739 — i 6) część inwentarzy starostw. Wśród tych ostatnich Zapolski zabrał kilkanaście nieznanym inwentarzowi z r. 1739.

W Warszawie, zgodnie z wydanymi sobie poleceniami²⁾ Zapolski oddał większą część przywiezionych ksiąg t. j.: księgi wielkorządowe, żupne, rejestry malborskie, inwentarze starostw (część tylko) oraz wybrane z Archiwum Koronnego dokumenty — do Archiwum Dóbr Stołowych J. K. M.³⁾.

Mniejsza część, mianowicie: rejestry menniczne, summarjusze kwart i stacyj, inwentarze starostw (część pozostała) poszła do „Archiwum Skarbu Koronnego” t. j. Podskarbińskiego Warszawskiego. Nic z tych rzeczy aż do końca istnienia Rzplitej nie zaginęło ani się nie rozproszyło⁴⁾. Tyle tylko, że akta wymienione w grupie 1-ej wyszły nieodwołalnie z Archiwum Podskarbińskiego Krakowskiego i Koronnego, aby dzielić dziwne losy Archiwum Dóbr Stołowych czyli Kamery Ekonomicznej Królewskiej.

Wreszcie w r. 1765 przywieziono do Warszawy wszystko to, co jeszcze pozostało w Archiwum Podskarbińskim Krakowskim, zarówno objęte jak i nieobjęte inwentarzem 1739. Spisany przy tej sposobności *Regestrum librorum*⁵⁾ znany także w innym egzemplarzu p. t. *Index munimentorum et librorum*

¹⁾ Okoliczności towarzyszące tej misji i jej przebieg w Krakowie opisany szczegółowo u Kłodzińskiego o. c. 279 — 282 i źródła w Dodatkach ib. II, Nr. 29 — 34, s. 548 — 560, nie potrzebują ważniejszych wyjaśnień i uzupełnień. Inaczej niż w przedstawieniu Kłodzińskiego o. et l. c. i 304 — 308 — i to zupełnie inaczej — sprawa rozwija się po przybyciu Zapolskiego do Warszawy.

²⁾ Druk. przez Kłodzińskiego o. c. Dodatki II, Nr. 29, 30, 31 i 32.

³⁾ Spisy akt rozdzielonych w Arch. Gł. oddz. 44 (skarb.) s. 87 — 91 i 178 — 198.

⁴⁾ Por. inaczej u Kłodzińskiego o. c. s. 304 — 309, zwłaszcza s. 308, oraz 360 — 362.

⁵⁾ Arch. Główna, oddz. skarb. 44, Nr. 8. — egzemplarz Komisji Skarbu Koronnego.

ex archivo Cracoviensi anno 1765 Varsaviam transportatorum¹⁾ wylicza 7 niejednakowej wielkości działów z osobnemi i charakterystycznymi sygnaturami w obrębie każdego działu, spisanywanego bardzo starannie.

Przywieziono tedy:

- 1) Libri lustrationum et inventariorum (sztuk 306)
- 2) Libri seu registra tariffarum (sztuk 897)
- 3) Regestra theloneorum (sztuk 493)
- 4) Regestra żupne (sztuk 69)
- 5) „ menniczne (sztuk 7)
- 6) „ perceptorum et expensarum curialium privatarum (sztuk 299)
- 7) Rewersa na srebra na zastaw dane (sztuk 14).

Nadto przywieziono 37 ksiąg nazwanych „Libri legationum, Privilegiorum et Decretorum” i 13 „Libri legum” — wszystko znalezione wśród ksiąg skarbowych, a w r. 1765 ze względu na swą treść prawno-polityczną lub sądową oddane do „Archiwum Metryk Koronnych”.

Wszystkie księgi skarbowe wyżej wymienione przejęli sekretarze Komisji Skarbu Koronnego, Celiński i Łączyński w imieniu Komisji w dn. 14 października 1765.

I spis z r. 1765 nie wyczerpuje jeszcze całości Archiwum Podskarbińskiego Krakowskiego, nie jest jego pełnym inwentarzem. Gdyby dziś zebrać ze wszystkich archiwów księgi podskarbińskie, kwalifikujące się do wymienionych działów, byłoby ich więcej niż tu wykazano. I to prócz owych ksiąg żołnierskich, taryf, milicji, komputów, płac, kwitów, listów prywatnych etc. słowem tego wszystkiego co składało się na zawartość owych 45 worów, znanych z r. 1682 i 1730. Część tego przypuszczalnie weszła w skład działów spisywanych szczegółowiej w l. 1739 i 1765, zwłaszcza jeśli była lepiej zachowana i oprawna. Ale i wśród rachunków i popisów wojskowych najniewątpliwiej pochodzących z Archiwum Podskarbińskiego Krakowskiego, jak wskazują notatki „*Ad thesaurum*” na nich się znajdujące, jest niemało ksiąg pięknie oprawnych, o zupełnie zdecydowanym charakterze, pozwalającym na zaliczenie ich do określonego działu. Wreszcie pozostaje całe mnóstwo kwitów, rekognicyj, asygnat, rachunków odręcznych, poleceń i t. p., przedstawiających się niegdyś

¹⁾ Arch. Główne, akta rewindykowane z Metr. Lit. VIII Nr. 9. — egzemplarz metryczny. Wskazywał nań, i słusznie, Kłodziński, o. c. s. 354 i 396, myląc się jednak zasadniczo co do losu archiwaljów wówczas przywiezionych.

jako dissoluta trudne do spisania. Mogła je pominąć komisja 1739, inwentaryzująca tylko akta „ekonomiczne“, ale nie mogłby o nich przemilczeć spis 1765, gdyby był inwentarzem kompletnym Archiwum Podskarbińskiego Krakowskiego. Pozostaje tedy przypuszczenie, że transport, któremu odpowiada spis 1765 r., nie był jedyny. Musiał przybyć i drugi, którego wykaz się nie dochował. Albo też nie zrobiono szczegółowego wykazu ze względu na trudności techniczne i porzeczano na ogólnikowym, dziś zaginionym, pokwitowaniu z pewnej ilości skrzyń i worów.

Zestawienie opisów z l. 1682 i 1730 oraz wykazów z l. 1739, 1755 i 1765 da nam przegląd działów i rodzajów akt, składających się na zawartość Archiwum Podskarbińskiego Krakowskiego. Uwidocznia to tablica dołączona do niniejszej pracy.

Dalszym etapem pracy będzie identyfikacja pozycji jednostkowych, którą można rozpocząć już od r. 1739, uzupełniając ją danymi późniejszymi i zestawieniem ze stanem obecnym, czyli inwentarz idealny tego, co kiedykolwiek było i co pozostało po tem najstarszym i pod każdym względem najbogatszym z archiwów skarbowych Rzplitej.

ARCHIWUM SKARBU KWARCIANEGO.

W Archiwum Podskarbińskim Krakowskim widzieliśmy kilkadziesiąt ksiąg „summarjuszów kwarty“, ale tylko z ll. 1566 — 1590. Wszelako już od r. 1569 musiały być podobne księgi w Rawie, w kancelarji, przy skarbie kwarcianym, gdzie przyjmowano pieniądze od płatników, kwitowano ich¹⁾ i prowadzono rachunki. Wyrażnie po stanawia to konstytucja sejmu 1569, rozróżniając „*registra*“ które podskarbi i deputaci „*mają mieć jedne, w które kwity wszystkie wpisowane mają być i tam zostawać przy prowenciech oddanych, a drugie na sejm przynoszone być mają*“²⁾). Pierwotnie archiwum znajdowało się w Rawie, później (niewiadomo kiedy) przeniesione zostało do Warszawy. Tu pozostawało odrębną całością: wydawał z niego wypisy pisarz kwarciany i hybernowy³⁾). W r. 1764 podskarbi koronny Wessel na posiedzeniu Komisji Skarbu Koronnego oświadczył, że „archiwa Skarbu Koronnego po większej części przy

¹⁾ Takie kwity mamy np. w *Archiwum Jana Zamoyskiego*, t. III s. 493. Nr. 29, s. 511 Nr. 44.

²⁾ Vol. leg. II, 95 (f. 783), Konstytucje sejmu lubelskiego 1569.

³⁾ Wcale liczne egzemplarze po rozmaitych zbiorach.

Imię panie pisarzu Zapolskim znajdują się, a reszta w kancelarji kwarcianej¹⁾). Charakter Archiwum Skarbu Kwarcianego był naogół dość jednolity, jakkolwiek można tam było znaleźć i księgi, które raczej znajdować się powinny w Archiwum Podskarbińskim Krakowskim. Trafiają się tu rejestry poborowe i menniczne i rachunki Skarbu Koronnego, główny jednak zrab stanowią: 1) Księgi kwarciane „stare”, 2) Księgi kwarciane „ad mundum pisane”, 3) „Księgi kwarciane alias taryffy”, 4) Manualy, 5) Addytamenta pogłównego żydowskiego, 6) Księgi hybernowe i akta Komisji Lwowskiej, 7) Lustracje generalne województw, 8) Inwentarze starostw.

Jedyny zachowany inwentarz tego archiwum pochodzi z r. 1738²⁾). Spisywała go komisja z trzech osób, oddając archiwum Kazimierzowi Bleszyńskiemu „pisarzowi kwarcianemu i hybernowemu Skarbu Koronnego in custodiam et conservationem”.

Oryginalnego egzemplarza mimo poszukiwań nie udało się odnaleźć, prawdopodobnie zaginął. Egzemplarz w Muzeum Czartoryskich jest kopją niepoświadczoną sporządzoną w XVIII wieku, tak samo jak i protokół spisany przez tych samych komisarzy w sprawie odbioru ksiąg zatrzymanych przez poprzedniego pisarza kwarcianego, Grodzickiego³⁾). Z tego „Testimonium” wynika, że archiwum było odbierane według „Regestru Generalnego” t. j. jakiegoś dawniejszego, dziś nieznanego inwentarza, którego odpowiednie części weszły niejako w skład inwentarza niniejszego. Ksiąg w r. 1738 było ponad 330. Opisane były dokładnie z podaniem daty rocznej, treściwego tytułu oraz barwy i rodzaju okładki, ułożone porządkie w odpowiednie grupy.

Komisja Skarbu Koronnego poleciła w r. 1765 nowemu regen-

¹⁾ Arch. Skarb. oddz. XLIII, Prot. ekon. Kom. Sk. Kor. A/1 s. 13.

²⁾ Muz. Czartoryskich Nr. 1078 str. 27—44, *Inwentarz Ksiąg Qwarcianych et Lustrationum. Inwentarz Archiwu alias Xiąg wszys'kich, którekolwiek reperiantur w Skarbie Qwarcianym, w Warszawie die 9 mensis Octobris 1738 ex commisso Jasnie Wielmożnego J. M. Pana Jana Anzgariego Czapkiego Podskarbiego Wielkiego Koronnego przez Deputowanych Ich M. Panów Commissarzów, Wielmożnego J. M. Pana Stanisława Sokołowskiego, Podkomorzego Inowrocławskiego, Wielmożnego J. M. Pana Michała Maurycego Suskiego, Regenta Koronnego i J. M. Pana Walerjana Kicińskiego, pisarza Najwyższego Skarbu J. K. M. i Rzeczypospolitej od J. M. Pana Stanisława Grodzickiego, Cześnika Buskiego odebranych, a J. M. Panu Kazimierzowi Bleszyńskiemu, Cześnikowi Województwa Sieradzkiego, Pisarzowi Qwarcianemu i Hybernowemu Skarbu Koronnego in Custodiam et conservationem oddanych.*

³⁾ Ib. str. 39.

towi kwarcianemu spisanie ksiąg lustracyj „in Archivo Quartae” znajdujących się¹⁾. Prawdopodobnie jednak i wtedy układu nie zmieniono, skoro niedatowany fragment spisu p. t. *Registr ksiąg dawnych, które w Kancelarji Quarcianej dotąd znajdowały się, ad Archiwum Skarbu Koronnego pro connotatione oddanych, których series takowa*²⁾ wymienienia je w tym samym porządku i układzie, co inwentarz z r. 1738. Musiało tylko oczywiście przybyć ksiąg w poszczególnych grupach aż po rok 1765.

Kiedy nastąpiło złożenie Archiwum Skarbu Kwarcianego do ogólnego Archiwum Skarbu Koronnego — niewiadomo, należy jednak przypuszczać, że niedługo po r. 1765. Spisem wówczas sporządzonym jest właśnie wyżej wymieniony niedatowany fragment³⁾.

Inwentarz z r. 1738 w połączeniu z tym fragmentem wystarczają do przeprowadzenia rekonstrukcji tego zupełnie dotąd nieznanego archiwum, podobnie jak i do identyfikacji poszczególnych ksiąg. Tylko księgi odbiegające od normalnego typu ksiąg kwarcianych a powstałe między r. 1739 — 1765, mogą tutaj ująć kontroli.

Księgi dawnego Archiwum Kwarcianego rozdzielone są obecnie między Archiwum Główne i Skarbowe.

ARCHIWUM PODSKARBIŃSKIE WARSZAWSKIE.

Archiwum to zaczęło się tworzyć niewątpliwie od chwili przeniesienia urzędu podskarbińskiego do Warszawy. Jednak przez cały niemal wiek XVII nie słyszymy o niem prawie wcale⁴⁾, dopiero z r. 1692 mamy wiadomość o wynajmowaniu lokalu na mieście dla przechowywania akt skarbowych⁵⁾.

Z inwentarzy tego archiwum dowiadujemy się, że od samego początku znajdowało się w niem nieco akt dawniejszych, z XVI wieku,

¹⁾ Prot. ekon. Kom. Skarbu A/2, s. 183/4.

²⁾ Arch. Główne, oddz. 44 (skarb.) 13, k. 23 — 24. Bez daty. Ocalały tylko dwie karty początkowe, wymieniające 143 jednostki archiwalne, odpowiadające pozycjom inwentarza 1738 r.

³⁾ Gdyby ten spis się zachował w całości, mielibyśmy i wykaz ksiąg, przybyłych w ll. 1739 — 1765.

⁴⁾ Najdawniejszy znany mi wypis, wydany przez to archiwum, pochodzi z r. 1629. Jest to lustracja starostwa lubaczowskiego z r. 1570: „Ex libro lustrationis Thesauri Regni anno 1570 peractae extraditum et datum in eodem Thesauro Varsaviae die 29 mensis decembris A. D. 1629” z podpisami podskarbiego koronnego Ligęzy i pisarza Kiewlicza. (Bibl. Ossol. Nr. 2319/II).

⁵⁾ Por. cytowane przez Kłodzińskiego o. c. s. 374 przyp. 1 notatki prof. Rutkowskiego z Rachunków Sejmowych w Archiwum Skarbowem.

zabranych z Krakowa ze względu na swe aktualne jeszcze znaczenie, jak księgi lustracyj generalnych 1564 i 1569 oraz pewna ilość inwentarzy starostw. Główną jednak zawartość stanowiły akta urzędu podskarbińskiego, narastające aż do czasu utworzenia Komisji Skarbu Koronnego. Wojna szwedzka musiała w tem archiwum uczynić spustoszenie znaczne, gdyż akt z pierwszej połowy XVII w. zachowało się bardzo niewiele. Bogato reprezentowana jest dopiero 2-ga połowa tego stulecia i czasy saskie.

Pierwszy znany inwentarz pochodzi prawdopodobnie z r. 1739¹⁾. Obejmuje tylko część Archiwum Podskarbińskiego Warszawskiego, mianowicie: 1) Rachunki sejmowe, 2) Akta trybunałów skarbowych, 3) Płace wojska, 4) Manualy, 5) T. zw. „Księgi różne”, 6) Taryfy pogłównego r. 1676. W dn. 27 kwietnia 1739 spisany został „Inwentarz Ksiąg Lustrationum” w temże archiwum, gdy dział ten obejmował pisarz Skarbu Koronnego Szubalski²⁾.

Następnie inwentaryzowano a raczej sprawdzano stan i zawartość wraz z dodaniem wykazu nowych nabytków tego archiwum w r. 1753, gdy z rąk pisarza najwyższego Skarbu Koronnego Walerjana Kicińskiego, przechodziło ono do rąk jego następcy Hermana³⁾. Całość Archiwum Podskarbińskiego objął jednak dopiero inwentarz z r. 1754, gdy pieczę nad niem obejmował Piotr Celestyn Zapolski⁴⁾.

W r. 1755 złożono w tem archiwum rejestry menniczne, summarjusze kwart i stacyj oraz część inwentarzy królewszczyn, przywiezione przez Zapolskiego z Krakowa⁵⁾.

¹⁾ Zachował się tylko w niepoświadczonej kopji z XVIII wieku w Muzeum Czartoryskich Nr. 1078, s. 13 — 25 p. t. *Registr Ksiąg Skarbowych in Archivio Thesauri Regni znajdujących się sub custodia W. M. Pana Kicińskiego Pisarza Najwyższego (s.) Skarbu*. Niema daty. Ponieważ tamże na s. 41 — 44 znajdujący się *Inwentarz Ksiąg Lustrationum*, które, jak świadczą wszystkie późniejsze inwentarze, znajdowały się również w Archiwum Podskarbińskim Warszawskim, pochodzi z dnia 27 kwietnia 1739, zatem nasz inwentarz (jakkolwiek egzemplarz jego pisany jest inną ręką niż *Inwentarz Ksiąg Lustrationum*) musi pochodzić mniej więcej z tego samego czasu. Najmłodszą księgą, którą wymienia, są Akta Trybunału Radomskiego z r. 1738, co mocno popiera przypuszczenie powyższe.

²⁾ Oryg. w Muzeum Czartoryskich Nr. 1078, s. 41 — 44 z dopiskiem: „Według tego rejestru odebrał ex Archivio Skarbu Kor. Im. Pan Szubalski Pisarz y Metrikant Skarbu Kor. Xięgi. Na co się podpisuię. W Warszawie d. 28 Aprilis 1738. (podpisano) W. Kiciński P. N. Sk.”

³⁾ Oryg. w Arch. Głównem, oddz. 44 (skarb.). Nr. 5, f. 61 — 69. Brak początku i tytułu.

⁴⁾ Oryg. ib. f. 71 — 86b. *Registr Ksiąg Skarbowych*.

⁵⁾ Oryg. ib. f. 87 — 91. Por. wyżej s. 9.

W r. 1764 Archiwum Podskarbińskie Warszawskie zostało zamknięte, przechodząc od dn. 10 czerwca 1765 pod opiekę Komisji Skarbu Koronnego. Spisany przy tej sposobności inwentarz przedstawia dokładnie całkowitą jego zawartość¹⁾.

W stosunku do inwentarzy z r. 1739, 1753 i 1754 zmian w układzie i działach nie widzimy. Księgi, które tymczasem przybyły, włączono do właściwych działów, na końcu dodano spis akt przywiezionych w r. 1755 z Krakowa. Wszelkie czynności, związane z przekazywaniem i przejmowaniem archiwów, wykonywano w ll. 1764/5 z nader skrupulatną dokładnością (poruszanie tej sprawy na sejmach, kontrola Komisji Skarbu Koronnego), zatem inwentarz z r. 1765 jest niewątpliwie odbiciem pełnego składu Archiwum Podskarbińskiego Warszawskiego.

Trudności przy utożsamianiu działów niema. Utożsamianie pozycji szczegółowych przedstawia się również bardzo prosto i łatwo wobec tego, że podano datę i tytuł (lub treść) każdej jednostki archiwalnej. Tylko „rachunki stare” i „pliki z rachunkami dawnymi” w 9-ciu skrzyniach i pakach będą trudniejsze do zidentyfikowania.

Ilość ksiąg i akt w każdym dziale jest wyliczona. Pozycje takie jak „inne księgi”, „księgi różne” i t. p. tylko z nagłówka wydają się nieokreślone: lata, tytuły a częściowo i zachowane sygnatury pozwalają je łatwo odszukać.

Zawartość Archiwum Podskarbińskiego Warszawskiego wedle działów nazwanych tak, jak je zgodnie wymieniają inwentarze, przedstawia tablica dołączona do pracy niniejszej.

ARCHIWUM SKARBU KORONNEGO POD OPIEKĄ KOMISJI SKARBOWEJ.

Komisja Skarbu Koronnego przejęła archiwa podskarbińskie Krakowskie i Warszawskie: pierwsze w listopadzie, drugie w maju 1765, powierzając je narazie regentowi Mierzejewskiemu. Już w listopadzie jednak wobec znacznego zwiększenia się ilości archiwaliów... „dla bezpieczeństwa Xiąg... i należytej konserwacji onych tudzież dla publicznej rekwirujących ekstraktów wygody” mianowała specjalnego archiwistę, Józefa Witwińskiego²⁾. T. zw. już wówczas ogólnie „Archiwum Skarbu Koronnego” mieściło się narazie w zamku, naj-

¹⁾ Oryg. Arch. Główne oddz. 44 (skarb., Nr. 9, *Summaryusz Archiwum Skarbu Koronnego anno 1765 spisany*).

²⁾ Arch. Skarb. Prot. ekon. Kom. Sk. Kor. A/2 s. 708/9.

później zaś od 2-ej połowy r. 1766 w pałacu Krasieńskich¹⁾ w osobnym lokalu, całkowicie wyodrębnione od archiwum, tworzące się z akt Komisji Skarbu Koronnego²⁾).

Pod nadzór Witwińskiego oddawano też i później, po r. 1765, wszelkie archiwalja skarbowe z czasów przed powstaniem Komisji. Tak wedle uchwały sejmu konwokacyjnego 1764 powinny były być tam oddane księgi, rachunki i papiery, znajdujące się w rękach b. podskarbach lub ich spadkobierców³⁾. W r. 1778 oddano tam z Metryki Koronnej „różne księgi, raptularze tak do lustracji starostw jak też do rachunków zmarłych podskarbach ściągające się” — jak donosi metrykant Nowicki⁴⁾. Niewiadomo kiedy, najpóźniej jednak w tym samym roku 1778, złożono w Archiwum Skarbu Koronnego — Archiwum Skarbu Kwartianego⁵⁾. Wreszcie napływały i archiwalja pojedyncze jak np. lustracja generalna woj. ruskiego, bełskiego i podolskiego z r. 1564, znajdująca się w rękach Tad. Dzieduszyckiego⁶⁾.

Zaraz też po r. 1765 poruszono sprawę należytego uporządkowania Archiwum Skarbu Koronnego i zinwentaryzowania całej jego zawartości⁷⁾. Komisja Skarbu Koronnego wyznaczyła Witwińskiemu i dodanym mu do pomocy aplikantom specjalną pensję za wykonanie tej roboty i wypłacała ją regularnie co kwartał w latach 1776 — 1781.

I uporządkowanie i inwentaryzację, której wyraźnie domagała się Komisja, przeprowadzono, ale ani z jednej ani z drugiej pracy nie pozostało nic. Inwentarz zaginął, zaś porządek i nowy układ (o ile taki był wówczas wprowadzony) zburzono całkowicie w latach 1795 — 1797, przenosząc Archiwum Skarbu Koronnego z rozkazu władz pruskich do innego a ciasnego lokalu, gdzie zwalono je w korytarzu.

Jedynym śladem pracy przeprowadzonej przez Witwińskiego pozostała oprawa wielu ksiąg „ex dissolutis zebranych” (jak donosił Komisji⁸⁾). Wtedy to rejestry poborowe, rachunki solne, inwentarze starostw — o ile nie miały opraw dawnych—albo nawet luźne papiery

1) Por. Korzon *Wewnętrzne dzieje Polski za Stan. Augusta* t. IV s. 87.

2) Por. niżej w rozdz. o Aktach Komisji Skarbu Koronnego.

3) Vol. leg. VII, s. 147 — 148 (f. 336/7).

4) Prot. ekon. Kom. Sk. Kor. A/2, 324/5 i A/15, 238.

5) Por. wyżej w rozdz. o Archiwum Skarbu Kwartianego. Pismo, którym skreślony jest zachowany fragment spisu, spotyka się w aktach Komisji Skarbu Koronnego około r. 1778.

6) Prot. ekon. A/2, 437/8.

7) Ib. A/13, 325/6 i 438/9 i A/14, 7.

8) Ib. A/13, 694/5.

i kwity, zostały poukładane wedle kolejności chronologicznej lub terytorjalnej i oprawione w olbrzymie tomy.

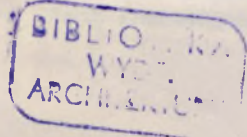
Brak inwentarza, sporządzonego przez Witwińskiego, w którym spisane były nie tylko dość dobrze znane archiwa podskarbińskie i kwarciane, ale i wszystkie nabytki, które wpłynęły po r. 1765, jest stratą nie do zastąpienia. Urywki spisów, ogólnikowe wzmianki i polecenia Komisji, fragmentaryczne wykazy, sporządzone w ll. 1795/6 z rozkazu władz pruskich, odsłaniają coraz to nowe i skądinąd nieznane księgi, składające się na zawartość Archiwum Skarbu Koronnego, zanim gospodarka zaborców poczęła w niej czynić szczyrby i luki.

ARCHIWUM DÓBR STOŁOWYCH JEGO KRÓLEWSKIEJ MOŚCI CZYLI ARCHIWUM KAMERY EKONOMICZNEJ KRÓLEWSKIEJ.

Archiwum to dziwnym trafem nie było dotąd znane historykom archiwów dawnej Rzplitej nawet z nazwy¹⁾. Wiedzieli o niem natomiast i znali je archiwiści początku XIX wieku, ratujący z niego, co jeszcze uratować się dało. Narazie ograniczyć się wypadnie do podania ogólnych o niem wiadomości. Dokładne i szczegółowe wyświetlenie jego losów i zbadanie zawartości nastąpić może dopiero po udostępnieniu zbiorów prywatnych, dziś przed historykami nieufnie zamkniętych.

Data a quo powstania Archiwum Dóbr Stołowych jest rok 1590, rozdział skarbu publicznego i nadwornego. Akta dotyczące zarządu dóbr stołowych królewskich: ekonomij, żup, zastrzeżonych dochodów z ceł, z Gdańska i Elbląga, oraz akta szafunku z tych dochodów przeszły odtąd pod nadzór podskarbich nadwornych. Przechowywane były prawdopodobnie od początku na zamku w Warszawie, gdzie je znajdujemy w 2-iej połowie XVIII w. i w czasie rządów pruskich. Nazywano wówczas to archiwum najczęściej Archiwum Kamery Ekonomicznej Królewskiej (miano to utarło się od czasów Augusta II

¹⁾ Niema o niem wzmianki u Kutrzeby w *Historji źródeł dawnego prawa polskiego*. Na nazwę samą i opis lokalu natknął się Kłodziński, o. c. 376 — 378, nie wiedząc jednak o istnieniu Kamery czyli Komisji Ekonomicznej Nadwornej, chciał uznać to archiwum za mylnie określone Archiwum Komisji Skarbu Koronnego. (Por. uwagi dyr. J. Siemieńskiego, *Ze studjów nad Archiwum Koronnem*, Przegl. Hist. 1924 (168 — 169). Wszystkie hipotezy dra Kłodzińskiego upadają wobec istniejących i zupełnie jasných źródeł.

i ustanowienia kamery do zarządzania dobrami stołowymi), choć używano i dawniejszej nazwy Archiwum Dóbr Stołowych.

Inwentarz, któryby obejmował całość tego archiwum, nie jest znany i być może nie było go nigdy. Zawartość jego poznać możemy tylko w przybliżeniu, z akt zachowanych i z częściowych spisów.

Początkowo nie było w niem prawdopodobnie akt wcześniejszych niż r. 1590. Co więcej — wyginęła większość ksiąg i rachunków z XVII wieku przedewszystkiem w okresie wojny szwedzkiej¹⁾, a zapewne i później. Przez cały zresztą wiek XVII i połowę XVIII wcale o tem archiwum nie słyszymy. Dopiero rok 1755 przynosi zmianę. Misja Zapolskiego do Archiwum Skarbca na zamku krakowskim ma przedewszystkiem na celu dostarczenie akt podskarbiemu nadwornemu²⁾. Większość transportu z Krakowa idzie wtedy do Archiwum Dóbr Stołowych, aby je wzbogacić o nader charakterystyczne działy archiwalne, ułatwiające rozpoznanie tego archiwum. Są to:

- 1) Wszystkie dokumenty, wybrane przez Zapolskiego z odpowiednich działów Archiwum Koronnego³⁾
- 2) Rachunki wielkorządowe
- 3) „ żupne
- 4) „ ekonomji malborskiej oraz dochodów z Gdańska i Elbląga
- 5) Inwentarze królewsczyzn (część z zabranych przez Zapolskiego⁴⁾).

Wszystko to zostało przyłączone do akt już dawniej w Archiwum Dóbr Stołowych się znajdujących, jak świadczy pokwitowanie konsyljarza Steinhausera z dn. 10 stycznia 1756, a następnie potwierdzenie Antoniego Kossowskiego, podskarbiego nadwornego z 23 lipca 1762⁵⁾.

Okres panowania Stanisława Augusta i dalsze funkcjonowanie

¹⁾ *Sprawozdanie z poszukiwań w Szwecji*, przez Barwińskiego, Birkenmajera i Łosia. Kraków 1914. W dziale *Rękopisów treści prawnej i ekonomicznej* (Nr. 289 — 300) mamy kilkanaście ksiąg rachunków dworu, ekonomij i żup z pierwszej połowy XVII w., wyraźnie pochodzących z Archiwum Dóbr Stołowych, a wywiezionych podczas najazdu.

²⁾ *Senatus Consilia* drukowane przez Kłodzińskiego, o. c. Dodatki Nr. 29 — 32, s. 548 — 552.

³⁾ Oryginalny spis akt złożonych w dn. 10/I 1756 w Archiwum Dóbr Stołowych w ręce konsyljarza Steinhausera przez Zapolskiego, Arch. Gł. oddz. 44 (skarb.) Nr. 7, f. 180 — 194.

⁴⁾ *Ib.* f. 196 — 197.

⁵⁾ *Ib.* f. 196—198—pokwitowanie na spisie wymienionym wyżej w przyp. 3.

Kamery wzgl. Komisji Ekonomicznej Skarbu J. K. M.¹⁾ było też okresem dalszego powiększania się archiwum, spoczywającego stale obok lokalu urzędowego Komisji²⁾. Z r. 1795 i wyjazdem Stanisława Augusta opieka i odpowiedzialność przeszły całkowicie na ostatniego przewodniczącego Komisji Kickiego³⁾.

Rządy zaborcze i tem archiwum zainteresowały się stosunkowo rychło. Podobno już w r. 1795 Prusacy zabrali zeń akta, dotyczące dóbr w ich zaborze leżących, w szczególności wszystko, co dotyczyło ekonomji malborskiej⁴⁾. Usilne starania o przyznanie odpowiedniej części podejmował w ll. 1797 — 1804 rząd austriacki⁵⁾ — bez skutku atoli, gdyż intencje rządu pruskiego i interesy ks. Józefa jako spadkobiercy ostatniego króla wyjątkowo szły po jednej linii. Ks. Józef traktował Archiwum Kamery Ekonomicznej poniekąd jako swoją prywatną własność, a przynajmniej część masy spadkowej po stryju. Prawdopodobnie dlatego też bez skutku pozostały usiłowania Majewskiego, który w r. 1809 wyliczał „Akta dawniej Kameralne Królów Polskich do Ekonomji królewskich” na piątym miejscu wśród akt nadających się na przechowanie w Archiwum Ogólnem Krajowem⁶⁾.

Ks. Józef w r. 1811 znaczną część Archiwum Kamery Ekonomicznej oddał sen. Marcinowi Badeniemu, pozostawiając resztę w pałacu Pod Blachą⁷⁾. Ta reszta po śmierci księcia została sprzedana żydom na makulaturę. Majewskiemu udało się w r. 1813/14 odkupić kilkadziesiąt ksiąg, włączonych potem do działu Lustracyj w Archiwum Głównem Krajowem⁸⁾. Część wreszcie bliżej nieznana przeszła do

¹⁾ Por. Korzona, *Wewnętrzne dzieje Polski za St. Augusta* t. III, 18—19

²⁾ Tam je opisuje inwentarz zamku Warszawskiego z r. 1769, druk. w Przegl. Hist. t. VI (1908), 287 — 288.

³⁾ Wszelkie poszukiwania i ekstradycje akt opierają się o niego siłą rzeczy, zarówno jeszcze za życia Stan. Augusta, jak i później, gdy spadek po stryju obejmuje ks. Józef.

⁴⁾ Arch. Gł. Akta popruskie, Geh. Staatsarch, pak. 21 nr. 12. Meyer do króla 8/V 1800. Stwierdza to Wal. Majewski zapytywany w r. 1815 przez Dyrekcję Dóbr i Lasów o losy Archiwum Kamery Ekonomicznej, Arch. Gł. Akta koresp. 1815, f. 117/18.

⁵⁾ Obszerna korespondencja w tej sprawie między komisarzem austriackim w Komisji Trójlateralnej, de Caché'm i Krajowem Gubernium w Krakowie w l. 1797 — 1804 przechowywana w Wiedniu, Staatsarchiv, Poln. Abt. dz. III Spezialia Nr. 67 i 68 oraz w Arch. Główn. Akta popruskie, Geh. Staatsarch. pak. 21 Nr. 12 i Varia Nr. 101.

⁶⁾ Arch. Gł. Akta koresp. 1809, f. 21/22.

⁷⁾ Ib. i 1815, f. 117/18.

⁸⁾ Ib. f. 215 — 226 (Spis akt wykupionych) i 1816, f. 332. Por. *Mon. iuris* I, dział, *Lustrationum et Revisionum* Nr. 64 — 104.

spadkobierców ks. Józefa i przewieziona została do Jabłonny¹⁾, gdzie leży do dziś, dla historyków naogół mało dostępna.

Nieco lepszy los spotkał akta wydane Badeniemu i złożone przez niego w Dyrekcji Dóbr i Lasów Narodowych. Dzięki usilnym staraniom Majewskiego w ll. 1816/17 „dziesięć beczek z papierami bez specyfikacji” z biura Dyrekcji przekazane zostało do Archiwum Głównego Krajowego²⁾. Jest to obecnie dział akt t. zw. Kameralnych i solnych³⁾.

Nie było to jednak wszystko. Coś niecoś mogło jeszcze pozostać w Dyrekcji Dóbr i Lasów (akta odbierano bez spisu). Przedewszystkiem Badeni, uważając te akta za „darowane sobie od ks. Józefa⁴⁾”, zatrzymał dla siebie ich część. Po Badenim przeszły one do zbiorów Popielów. Znane są jedynie z sumarycznego opisu Korzeniewskiego⁵⁾.

Niewiadomą narazie drogą pewna ilość akt z Archiwum Kamery Ekonomicznej dostała się w ręce Tadeusza Czackiego, a po nim do Czartoryskich⁶⁾. Ta część przynajmniej jest ujawniona i dostępna, choć dotąd nie była rozpoznana pod względem pochodzenia⁷⁾.

Nic dziwnego, że w ciągu tych zmiennych kolei i podziałów ginęły i rozpraszały się nie tylko pojedyncze archiwalja, ale i całe grupy. Odszukać je można raczej przypadkiem. Za przykład mogą tu służyć dokumenty z sygnaturami Archiwum Koronnego, znajdujące się

¹⁾ Korzon w *Wewnętrznych dziejach* t. I, 25/26 podaje ogólnikowy opis tej części archiwum w Jabłonie.

Do drukującego się obecnie zeszytu IV-go Archeionu podał o niem wiadomość Dr. Mańkowski, który w niem był ostatnio.

²⁾ Arch. Gł. Akta koresp. 1817, f. 124.

³⁾ *Mon. iuris* t. I, dz. XIX, *Akta ekonomij, kamer i żup solnych czyli dóbr stołu królewskiego*, s. 92 — 115.

⁴⁾ Arch. Gł. Akta Kom. Rząd. Sprawiedl. 3/10./33/1 f. 165. Badeni do Kom. Spraw. 22 grud. 1816.

⁵⁾ *Cath. musei princ Czartoryski*, I. 180.

⁶⁾ Ib. II, Nr. 983 — 1050 i Nr. 1057 — 1058.

⁷⁾ Por. ib. I, 180 — 181, gdzie wyrażono przypuszczenie, że król darował te akta swym znajomym, a dalej że zbiory Czartoryskich i Popielów razem tworzą może owo „Cancellariae Regni Tabularium”, wymieniane przez Albertrandi'ego. Mniemanie to tylko częściowo zdaje się podzielać Kłodziński, o. c. 369, zwracając natomiast słusznie na innym miejscu (s. 295, przyp. 4) uwagę, że rękopisy Nr. 983 — 1050 i 1057 — 1058 pochodzą z archiwum podskarbińskiego.

Całkowicie należy odrzucić przypuszczenia, jakoby Stan. August mógł te akta komuś darować. Archiwum Kamery Ekonomicznej nie było jego prywatną własnością, pozostawało stale w Warszawie, nie mogło być wywiezione do Grodna. Rozbicie tego archiwum nastąpiło dopiero po śmierci królewskiej.

obecnie w zbiorach Rusieckich¹⁾. Są między niemi i takie, które w r. 1755 wywiózł z Krakowa Zapolski, które zatem po tej dacie przekazane były do Archiwum Dóbr Stołowych czyli Kamery. Warto nadmienić, że większość tych dokumentów była w ll. 1839 — 40 w ręku posiadacza prywatnego, który chciał je sprzedać Archiwum Głównemu. Ówczesny naczelnik Wal. Hubert rozpoznał je jako pochodzące z Archiwum Koronnego i tylko systemowi oszczędnościowemu Komisji Rządowej Sprawiedliwości zawdzięczać należy, że niema ich dziś na właściwem miejscu²⁾.

Takie były losy Archiwum Kamery Ekonomicznej. Odtworzenie jego zawartości szczegółowej jest jeszcze trudniejsze. Niema ani jednego inwentarza, obejmującego całość. Istnieją tylko dokładne spisy niektórych części. Tak więc dobrze znana jest część, przybyła w r. 1756 z Krakowa. Wykaz akt, których żądały władze austriackie, sporządzony ich staraniem w r. 1799, pokrywa się w części ze spisem archiwaljów, wydanych w r. 1811 Badeniemu. Wreszcie mamy spis akt, znajdujących się w Archiwum Głównem i u Czartoryskich.

Podstawą pracy rekonstrukcyjnej muszą być akta same. Rozproszenie utrudnia a przedewszystkiem rozwleka robotę. Rozpocząć wypadnie od akt znajdujących się w Archiwum Głównem, potem u Czartoryskich, a potem w miarę możności — i dostępności — w Jabłonnie, u Popielów, a wreszcie w archiwach pruskich, do których skrzętnie a bez pozostawienia spisu akt zabranych wyłowiono wszystko, co dotyczyło ekonomji malborskiej i rogozińskiej oraz Gdańska i Elbląga.

Ogólna zawartość Archiwum Kamery Ekonomicznej przedstawiać się musiała następująco:

- 1) Dokumenty dotyczące dóbr królewskich (wybrane z Archiwum Koronnego i inne późniejsze)
- 2) Rachunki i akta wielkorządów Krakowskich. (W. XVI — XVIII)
- 3) Rachunki i akta żup solnych i komór (W. XV — XVIII)
- 4) Inwentarze, lustracje i rachunki ekonomij malborskiej, rogozińskiej, niepołomskiej, sandomierskiej,

¹⁾ Arch. Gł. — Materiały zebrane przez dyr. Siemieńskiego do pracy o Archiwum Koronnem.

²⁾ Akta Kom. Rząd. Sprawiedl. 3./2./3./5.

samborskiej, kozienickiej, grodzieńskiej, brzesko-kobryńskiej, olickiej, szawelskiej, mohylowskiej. (W. XVI — XVIII).

5. Akta zarządu centralnego a zwłaszcza rachunki: a) podskarbiego nadwornego, b) Kamery i Komisji Ekonomicznej (w. XVII — XVIII).

ARCHIWUM KOMISJI SKARBU KORONNEGO.

Komisja Skarbu Koronnego podczas swej trzydziestoletniej blisko działalności wytworzyła bogate archiwum. Wszystkie gromadzące się w toku jej działalności księgi i papiery traktowane były na równi z bieżącymi, a że nadto każdy wydział przechowywał swoje akta osobno u siebie, więc Archiwum Komisji Skarbu Koronnego¹⁾ nie było ani razu przed r. 1795 inwentaryzowane jako całość skończona i zamknięta. Przy odtwarzaniu zawartości trzeba wyjść od ustroju Komisji i wedle jej wydziałów t. j. t. zw. regencyj rekonstruować w ogólnych zarysach całość archiwum. Spisy ksiąg i papierów, spoczywających w regencyjach, sporządzane były w różnych czasach, więc bądź przed zniesieniem Komisji Skarbowej, bądź potem, gdy władze pruskie domagały się wykazu archiwaljów, dotyczących ziem, które przeszły w ich władanie. Są to więc spisy częściowe i jako takie są raczej materiałem ilustrującym zasoby Archiwum Komisji Skarbowej.

W tych warunkach możliwe jest ustalenie działów, znajdujących się w tem archiwum, ale o przejściu do inwentarza idealnego szczegółowego nie może być mowy. Natomiast postępowanie odwrotne t. j. kwalifikowanie poszczególnych jednostek archiwalnych do tego archiwum i do określonego działu na podstawie znajomości rodzaju akt, składających się na ten dział, może być stosowane z absolutną pewnością. Ścisłe ramy chronologiczne i zakres spraw załatwianych przez Komisję nie pozostawiają tutaj żadnych wątpliwości, podczas gdy będzie ich wiele w archiwach podskarbińskich i w kwarcianem.

Akta Komisji Skarbu Koronnego powstawały i przechowywane były:

¹⁾ To archiwum ma na myśli Kłodziński, o. c. 376 — 379, nazywając je nieściśle „Archiwum Wielkiej Komisji Skarbowej” (nazwa dowolna, nieznana źródłom XVIII w.). Przypuszczenia co do składu tego archiwum odpadają całkowicie. (Zob. wyżej rozdziały o Archiwum Skarbu Koronnego i o Archiwum Kamery Ekonomicznej Królewskiej).

- 1) W t. zw. Biurze Przybocznem t. j. w kancelarii ogólnej.
- 2) W regencji kwarcianej
- 3) „ „ pogłównego żydowskiego
- 4) „ „ podymnego i ofiary 10 i 20 grosza
- 5) „ „ stemplowej
- 6) „ „ czopowego
- 7) W dyrekcji tabaczej
- 8) W kontraregestracji generalnej
- 9) W kasie generalnej
- 10) W wydziale sądowym.

Akta Biura Przybocznego były zinwentaryzowane bardzo starannie w r. 1788 pod tyt. *Series Xiąg, Protokółów, Rappor-tów, Lustracyj, Memorjałów, Not y różnych Papierów in Archivo Kancellaryi Komisji Rzplitej Skarbu Koronnego znajdujących się*¹⁾. Jest to inwentarz bardzo dokładny: wymienia nie tylko każdą pozycję archiwalną numerowaną, ale nawet pojedyncze papiery, mieszczące się w plikach, oznaczonych jednym numerem. Jest to okoliczność bardzo ważna, zwłaszcza gdy zważymy, że przez Biuro Przyboczne przechodziły i tu w niem były załatwiane sprawy najrozmaitsze, należące do właściwości Komisji Skarbowej. Stąd też jest tam wszystko, poczynając od akt dotyczących spraw podatkowych (a więc należących do regencyj), poprzez korespondencję i protokoły posiedzeń Komisji aż do papierów, dotyczących gmachów publicznych, projektów podatkowych i przemysłowych oraz map i planów zamierzonej regulacji rzek i budowy kanałów.

Niestety, inwentarz ten spisany był w r. 1788, działalność zaś Komisji była szczególnie intensywna właśnie w latach następnych, w dobie sejmu Czteroletniego. Co w tym okresie przybyło, już nam nie jest wiadome, można tylko z pewnością twierdzić, że ilość akt zwiększyła się bardzo znacznie²⁾.

W regencji kwarcianej znajdowały się lustracje królewszczyn, taryfy hyberny i łanowego (od r. 1776), kontrakty emfiteutyczne, odpowiednia korespondencja, wreszcie papiery, dotyczące dóbr i sum poduchownych galicyjskich (po r. 1773) oraz lustracje i akta dóbr przejętych po biskupstwach krakowskiem i chełmskiem.

¹⁾ Arch. Gł. oddz. 44 (skarb.) Nr. 10. Nie jest to bynajmniej inwentarz całego Archiwum Skarbu Koronnego, jak sądzi Warschauer, *Die Handschriften*, Einleitung I, s. XIV.

²⁾ Kompletny jest tylko spis map i planów, uzupełniony w r. 1798 przez ówczesnego archiwistę Jakóba Sokulskiego.

Dochowany spis lustracyj królewskich z ll. 1765 — 1775 wylicza ich już 768 sztuk¹⁾. Do r. 1795 przybyło ich zapewne przynajmniej drugie tyle. Istnieje też spis lustracyj dóbr po biskupstwie krakowskim i chełmskim, sporządzony już w czasach pruskich²⁾. Spisu wszystkich akt regencji kwarcianej po r. 1795 niema.

W regencji pogłównego żydowskiego były lustracje głów żydowskich. Od r. 1789 składano tam również t. zw. „protokoły ludności” (metryki chrztów, ślubów i pogrzebów) oraz taryfy 10 i 20 grosza z dóbr duchownych. Dochował się jedynie wykaz taryf pogłównego żydowskiego tych województw, które po rozbiorach przypadły Prusom, sporządzony w r. 1796³⁾. Wymienia taryf 80, a więc wszystkich razem było przynajmniej dwa razy tyle, co w połączeniu z taryfami ofiary z dóbr duchownych i protokołami ludności składało się na pokaźną ilość akt.

W regencji podymnego (od r. 1774) były księgi i lustracje z wyznań dymów i taryfy podymnego oraz od r. 1789 protokoły ofiary 10 grosza z dóbr ziemiańskich. Inwentarza archiwum tej regencji również niema. Istnieje tylko wykaz lustracyj i taryf dotyczących ziem, przypadłych po rozbiorach Prusom⁴⁾. Wymienia około 400 ksiąg. Zawiera nadto wzmiankę o 67 analogicznych księgach, dotyczących ziem przeszłych we władanie Rosji.

Niewielkie archiwum regencji stempłowej zostało spisane w r. 1797, gdy przekazywano je do t. zw. Archiwum Polskiego, podlegającego bezpośrednio Wojenno-Ekonomicznej Kancelarii Pruskiej⁵⁾. Były tam księgi do zapisywania przywilejów na różne godności, rachunki regencji i korespondencja.

Spisów akt po regencji czopowego i tabacznej niema wcale. Tak samo niema spisu ksiąg i papierów Kontraregistracji Generalnej, do której należała kontrola nad dochodami z cel i sprawozdaniemi z prowincyj celnych oraz księgowość ogólna i układanie rachunków sejmowych. Pod opieką Kontrarege-

¹⁾ Arch. Gł. oddz. 44 (skarb) Nr. 13, f. 7 — 19. *Summaryusz Inwentarzew starostw y królewskich w wszelkich do Archiwum Kancelaryi Skarbu Koronnego Kwarcianej oddawanych ab a. 1765 a d 11 Febr. eiusdem anni.*

²⁾ Ib. f. 53 — 54. *Summaryusz Protokółow do Dóbr Biskupstwa Krakowskiego należących, które mogą bydź przez Rząd CesarSKI w Oryginatach zabrane.*

³⁾ Ib. f. 49 — 50. *Summaryusz Ksiąg taryffowych Pogłównego Żydowskiego od roku 1765 spisany.*

⁴⁾ Ib. f. 106 — 110. *Summaryusz protokółow Taryff y różnego tytułu Ksiązek w Archiwum Podymnego i Ofiar y będących.*

⁵⁾ Arch. Skarb. oddz. LII Nr. 82 (dissoluta), k. 39 .

strancji pozostawało także t. zw. Archiwum Celné (Komisji Skarbu Koronnego¹⁾), uważane za potrzebne tylko do bieżącego użytku i nie warte zachowania. Tak np. znamy polecenie spalenia wszystkich rejestrów celnych z przed r. 1780²⁾.

Pewna ilość papierów, zwłaszcza kwitów, była także w Kasie Generalnej. Tam przechowywano rachunki sejmowe, spisane częściowo w r. 1797, gdy trzeba je było oddać do Komisji Likwidacyjnej³⁾.

Sprawa ustalenia zawartości archiwum przy Wydziale Sądowym Komisji Skarbu Koronnego przedstawiałaby się najszczęśliwiej, gdyby sporządzony w r. 1796 *Summaryusz Archivum Jurydycznego Kommissyi Rzplitej Skarbu Koronnego t. j. rejestrów sądowych, sentencyonarzów, protokółów sądowych i kondemnat⁴⁾*, zachował się się był w całości. Wymienia on bowiem każdą jednostkę archiwalną pojedynczo, z oznaczeniem nawet numeru księgi i daty z której pochodzi. Ocalała tylko pierwsza karta tego inwentarza. Ale nie było ich więcej nad dwie, jak wynika z zestawienia z późniejszym inwentarzem Sokulskiego, który wyjątkowo szczegółowo opisuje właśnie ten dział.

Większość akt, składających się niegdyś na całość Archiwum Komisji Skarbu Koronnego, znajduje się dziś w Archiwum Skarbowem, porozmieszczana po różnych oddziałach działu t. zw. Staropolskiego. W Archiwum Głównem znajdują się wszystkie akta Wydziału Sądowego, taryfy pogłównego żydowskiego, protokoły ludności, część papierów dotyczących sum poduchownych, rachunków stempla oraz kilka lustracyj starostw. Rozbicie zatem jest mniejsze niż w archiwach skarbowych z przed czasów Komisji. Okoliczność ta powinna ułatwić pracę nad rekonstrukcją całości, wynagradzając częściowo brak ogólnego inwentarza przeglądowego.

1) Musiało być dość duże, jeśli wyznaczano dlań całą izbę, A/26, s. 124.

2) Ib. s. 612/13, polecenie wydane kontraregistratorowi Wichlińskiemu.

3) Arch. Gł. oddz. 44 (skarb.) Nr. 13, f. 152 *Summaryusz Rachunków przez Kommissyą Skarbową na Seymach zdawanych*. (1773 — 1794).

4) Arch. Gł. oddz. 44 (skarb.) Nr. 13, f. 139. Kolejno wymienia: I Regestra iniuriatorum, II Regestra wpisów spraw wekslowych, III, Reg. wpisów ex delatione thesauri, IV, Reg. wpisów spraw cudzoziemskich, V Reg. executionum, VI Reg. poenalium, VII, Reg. directi mandati, VIII, Kondemnaty na niestawiających w sądzie Komisji, IX, Sentencjonarze jurydyczne, X, Komparycjonarze, XI, Protokoły jurydyczne. Było to zatem archiwum systematycznie ułożone.

PODZIAŁ AKT SKARBOWYCH MIĘDZY RZĄDY ZABORCZE.

Wśród akt skarbowych zwłaszcza drugiej połowy XVIII w. znajdowało się zbyt wiele materiałów o aktualnej wartości¹⁾, aby rządy zaborcze nie zwróciły na nie uwagi. Sprawa ich rozdziału i wywożenia nie była tak rozgłośna, jak wywiezienie Metryki, odbywała się etapami i nierównomiernie, niemniej jednak ubytki z tego czasu są znaczne. W dodatku nie można dokładnie ustalić, co zabrano, ze względu na brak spisów akt wywożonych i brak pełnych inwentarzy archiwów Skarbu Koronnego i Komisji Skarbu Koronnego²⁾.

Sytuacja była szczególna o tyle, że rząd pruski, objawszy stolicę Rzeczypospolitej, rozłożył opiekę nad archiwaljami w niej pozostałymi, bacząc, aby ani Austria ani Rosja nie dostały więcej niż on, a zwłaszcza bez jego wiedzy. W ten sposób odegrał niejako rolę obrońcy przed zachłannością innych.

Pretensje pierwsza zgłosiła Austria. Już w początkach 1796 r. otrzymała z Archiwum Skarbu Koronnego i Komisji Skarbowej ogółem 214 ksiąg³⁾. W r. 1798 wydobyła lustracje dóbr po biskupstwie krakowskim⁴⁾. Starania o odpowiednią część Archiwum Kamery Ekonomicznej, rozpoczęte w r. 1797, nie dały już wyniku wobec niechętniej postawy Prus⁵⁾.

Takie same pretensje podnosiła i Rosja. Wzięła nietylko całe Archiwum Komisji Skarbowej Litewskiej. Doszły do nas dwa spisy ksiąg, wydanych gen Buxhövdenowi, komenderującemu wojsk rosyjskich w Warszawie, wybranych również i z Archiwum Skarbu Koronnego i z Komisji⁶⁾. Akt tych jednak nie wywieziono, przynajmniej nie wszystkie, gdyż niektóre z ksiąg wymienionych w spisach

1) Lustracje królewsczyzn, taryfy podymnego i ofiary używane były potem do określenia siły podatkowej kraju.

2) Głównym źródłem wiadomości w tym rozdziale podanych są protokoły Administracji Skarbu Publicznego z ll. 1795/6, podające w krótkich słowach rezolucje, powzięte na żądanie rządów zaborczych.

3) Arch. Skarb. LII, Nr. 18, pl. XIII — ogólne pokwitowanie archiwisty Cernera z odbioru tych akt.

4) Arch. Gł. oddz. 44 (skarb.) Nr. 12, f. 20 — 22 z adnotacją o zabranii.

5) Por. rozdz. o Archiwum Dóbr Stołowych s. 19.

6) Arch. Gł. oddz. 44 (skarb.) Nr. 13 f. 145, *Summaryusz Xiąg z Archiwum Skarbu Koronnego za Rozsolucyą J. W. Buxhövdena gen. Nayiasn. Imp. Wszech Rossyi Jey Imp. M. Fligela Adjutanta etc. w Warszawie kommanderującego wydanych, których specyfikacya następująca...* oraz ib. k 146, *Summaryusz Lustracy i Inwentarzow oddanych do dyżurstwa JW. gen. de Buxhövd.*

figuruja w późniejszym inwentarzu¹⁾. W każdym razie część przypadających na nich akt skarbowych Rosjanie wywieźli lub zatracili²⁾.

Prusy zatrzymały oczywiście najwięcej. Przedewszystkiem zażądały informacji i spisów akt, dotyczących ziem sobie przypadłych³⁾. Potem poleciły, aby akta rozdzielić wedle terytorjów⁴⁾. W czerwcu r. 1796 poszły do Białegostoku akta dotyczące Prus Nowowschodnich. Z zachowanego dokładnego spisu dowiadujemy się, że wypruwano nawet odpowiednie karty z wielkich ksiąg lustracyj generalnych w Archiwum Skarbu Koronnego⁵⁾.

Akta dotyczące Prus Południowych oraz ziem dawniej jeszcze przeszłych pod rządą pruskie, zostały poukładane wedle departamentów i porożyłane do odpowiednich kamer. Z inwentarza, sporządzonego w r. 1798⁶⁾ okazuje się, że pokaźnie reprezentowany jest już tylko dział departamentu warszawskiego, z innych pozostały znikome resztki.

Segregacja dotknęła głównie Archiwum Komisji Skarbowej jako aktualniejsze. Archiwum Skarbu Koronnego ucierpiało mniej.

Tak w najogólniejszych zarysach przedstawia się sprawa ubytków w ll. 1795 — 1798. Spisów akt wywiezionych prawie że niema. Stąd też przejście do wykazów szczegółowych jest prawie niemożliwe.

„ARCHIWUM POLSKIE” Z CZASÓW PRUSKICH (1797 — 1806).

Uszczuplone archiwa Skarbu Koronnego i Komisji Skarbowej przez cały czas rządów pruskich pozostawały pod opieką dawnego pracownika Komisji Sokulskiego, pod kontrolą Wojenno-Ekonomicznej Kamery. Sokulski był mianowany „registratorem polskim”,

¹⁾ Arch. Gł. oddz. 44, Nr. 12 — t. zw. inwentarz Sokulskiego.

²⁾ Spis zatraconych w kancelarji Buxhövdena akt Wydziału Żywności Rady Najwyższej Narodowej zajmuje 11 stron i fol.

Trudno się spodziewać, aby inne akta były bardziej szanowane.

³⁾ Polecenia i żądania skierowywane do Administracji Skarbu Publicznego, a potem do archiwisty Sokulskiego w Arch. Skarb. oddz. LII, Nr. 18 i 26 oraz spisy w Arch. Gł. oddz. 44, Nr. 13, *passim*, przeważnie cytowane wyżej w rozdz. o Archiwum Komisji Skarbu Koronnego.

⁴⁾ Arch. Sk. oddz. LII Nr. 26.

⁵⁾ Arch. Gł. oddz. 44 Nr. 13 f. 123 — 134, *Series Librorum infraspeticatorum per generosum Zanelli secretarium Commissionis Cameralis Białostocensis propter eandem Commissionem die [niewypełniono] Mensis Junii Anno 1796 levatorum ac rite perceptorum superstructa.*

⁶⁾ Arch. Gł. oddz. 44, Nr. 12.

archiwum zaś (a raczej archiwa) mu powierzone zwano „Archiwum Polskiem¹⁾”. Miał to być skład wszystkich akt dawnej Rzpltej. zanim z powrotem Metryki Koronnej nie zrodził się pomysł stworzenia Haupt - Landes - Archiv.

W specjalnie na taki centralny skład wyznaczonym niewielkim lokalu na 3-m piętrze pałacu Krasińskich²⁾ złożono resztę Archiwum Komisji Skarbu Koronnego i dawne Archiwum Skarbu Koronnego. Nadto musiały się tam zmieścić: 1) część Archiwum Komisji Edukacyjnej, która przypadła Prusom, 2) Archiwum Komisji Wojskowej Koronnej i Obojga Narodów, 3) Archiwum Juryzdykcji Marszałkowskiej, 4) Archiwum Komisji i Departamentu Policji, 5) Archiwum Korpusu Kadetów, 6) Archiwum Szpitala św. Łazarza³⁾. Sokulski miał inwentarze wszystkich tych archiwów prócz Komisji wojskowych. Dochowały się tylko inwentarze Archiwum Juryzdykcji Marszałkowskiej oraz Komisji i Departamentu Policji⁴⁾ i inwentarz archiwum Szpitala św. Łazarza.

1) Arch. Skarb. oddz. LII, Nr. 26.

2) Ib.

3) Ib. polecenia wystosowywane do Sokulskiego.

4) Arch. Główne, akta m. Warszawy, ekon. Nr. 852, *Summaryusz papierów Ekonomicznych, Rachunkowych y innych Juryzdykcji Marszałkowskiej Koronnej tyczących się z Archiwum JW. Mniszcha Ex-Marszałka W. Koronnego do Archiwum JW. Moszyńskiego Marszałka W-o Koronnego d. 26 10-briis 1793 spisany do oddania*. Uzupełniony późniejszymi aktami w r. 1797, gdy z polecenia Kamery przystąpiono do podziału akt marszałkowskich i policyjnych między magistrat m. Warszawy a Archiwum Polskie. Spisy akt rozdzielonych są w Arch. Głównem, egz. magistracki w aktach m. Warszawy ekon. Nr. 853, Archiwum Polskiego w oddz. 44 skarb. Nr. 11. Tak samo podzielono akta Komisji i Departamentu Policji — spisy akt obu podzielonych części znajdują się w aktach ekon. m. Warszawy Nr. 853 f. 27 — 36 p. t. „*Summaryusz Archiwów po Departamencie Policyi w Radzie Nieustającej, po Juryzdykcji Marszałkowskiej Kor., po Kommissyi Policyi Ob. Nar. tudzież Kassy czyli Szpitalne, po Kommissyi Lokacyiney etc., po Departamencie Policyi Warszawskiej y Seryarz ksiąg z różnych miast*”. Spisy akt oddanych do Archiwum Polskiego i do magistratu w N-rze 11-ym oddz. 44 (skarb.) i w N-rze 853 ekon. m. Warszawy wciągnięte zaraz po spisach poprzednich. Skutkiem tego podziału między miasto i Archiwum Polskie — akta władz bezpieczeństwa dawnej Rzpltej znajdują się dziś w Archiwum Głównem w kilku działach, przybyłych via magistrat m. Warszawy, albo Ministerjum Policji Ks. Warszawskiego (które odebrało część akt z Archiwum Polskiego) albo Komisję Przychodów i Skarbu. Na szczęście dzięki wyżej wymienionym dokładnym inwentarzom rekonstrukcja tych archiwów nie powinna przedstawiać większych trudności.

Tak więc w ciągu lat 1796 — 1798 skład archiwum powierzonego pieczy Sokulskiego zmienił się do niepoznania. Orientacja i poszukiwania w tem mnóstwie akt różnorodnych, ścieśnionych w małym lokalu i nieustannie przerzucanych dla kwerend, których potrzebowały władze pruskie, była bardzo trudna. Kamera sama żądała uporządkowania tego wielkiego składu i spisania inwentarza. W r. 1798 Sokulski uczynił zadość temu żądaniu, spisując „*Summaryusz Generalny Protokółów w Archiwum Polskim znajdujących się*”¹⁾.

Jest to częściowo inwentarz, częściowo ogólnikowy spis, w zakresie akt skarbowych podzielony na działy: jedne rzeczowe, inne terytorjalne, inne wreszcie zachowane jako „papiery” takiej a takiej regencji. Archiwa innych władz albo spisywane były bardzo ogólnikowo, o ile nie miały własnego inwentarza, albo wymienione tylko z nazwy z uwagą, że „tego Archiwum summaryusz złożony dawniej Prześwietney Kamerze”.

Braki tego inwentarza są ogromne: ogólnikowość tytułów dowolnie nadawanych, pobieżne traktowanie poszczególnych pozycji, liczących nieraz od kilku do kilkudziesięciu ksiąg i plików, nie mówiąc już o papierach pojedynczych, opuszczanie dat, pomijanie całych działów jako zinwentaryzowanych osobno — wszystko to dyskwalifikuje go jako podstawę do ustalania braków i nabytków, i to nie tylko jeśli chodzi o pojedyncze księgi i pliki, ale nawet o całe działy. Wystarczy powiedzieć, że o całym wielkim Archiwum Skarbu Koronnego niema w inwentarzu Sokulskiego ani słowa, jakgdyby wcale nie istniało. A przecież z niego pochodziły lustracje generalne i inwentarze królewsczyzn z XVI i XVII w. włączone do sztucznego działu „Departamentu Warszawskiego” i księgi dekretów trybunału skarbowego, wymienione pod tytułem „Protokoły Jurydyczne”. Sokulski poprostu przemilczał o aktach nieuporządkowanych, a potrzebnych do poszukiwań tylko wyjątkowo.

Skład „Archiwum Polskiego” wedle działów utworzonych przez Sokulskiego przedstawiał się następująco:

Grupa 1 — 2) „Protokoły i pliki do ogólnych interesów Komisji Skarbowej należące”.

3) Akta dóbr i sum po duchowieństwie galicyjskiem.

4) „Protokoły Jurydyczne” (Komisji Skarbowej).

5) „Protokoły do dóbr w departamencie warszawskim będących należące”.

¹⁾ Arch. Gł. oddz. 44 Nr. 12.

6 — 8) „Dokumenta do dziedzictwa pałaców do zamku warszawskiego przykupionych”.

9) „Archiwum prowincji mazowieckiej”.

10) „Protokoły raportów kontraregestranta generalnego i superintendentów prowincjonalnych”.

11) „Protokoły regenta stemplowego”.

12) „Dokumenta do tamy Montawskiej Szpicy należące”.

13) „Papiery do fabryk krajowych regulujące się”.

14 — 15) Różne akta Komisji Skarbowej, głównie z wydziału sądowego.

16) „Protokoły Korpusu Kadetów”.

17) „Protokoły Dyrekcji Biletów Skarbowych w czasie Rewolucji ustanowionych”.

18) „Papiery regenta kwarcianego”.

19) „Papiery regenta tabacznego”.

20) „Papiery do dóbr biskupstwa krakowskiego należące”.

21) „Protokoły do dóbr w kordonie cesarskim leżących należące”.

22) „Protokoły do dóbr w kordonie rosyjskim leżących ściągające się”.

23) „Protokoły do kamer należące mniej potrzebne”.

24 — 25) „Archiwum Jurydykcji Marszałkowskiej i Komisji Policji”.

36 — 40) „Archiwum Komisji Wojskowej Obojga Narodów” (właściwie Koronnej i Obojga Narodów).

41) „Archiwum Komisji Edukacyjnej”.

42) Archiwum Szpitala św. Łazarza.

Jak widzimy, porządek ten w znacznym stopniu zaciera już pochodzenie akt, stanowiąc wstęp do tego zamieszania, w jakim archiwalja skarbowe i połączone z nimi pozostają aż do dziś. Właściwy układ wedle władz i wydziałów został już zburzony przez narzucenie sztucznych podziałów terytorjalno-administracyjnych, potrzebnych kamerze. Dalsze porządkowania i przegrupowywania szły po drodze wytkniętej przez zarządzenia pruskie.

„ARCHIWUM PO BYŁEJ KOMISJI SKARBU” (1807 — 1815).

Umieszczenie Archiwum Polskiego w pałacu Krasieńskich i dołączanie wszelkich akt do dawnych archiwów skarbowych miało między innymi i ten skutek, że zaczęła się dla tej składnicy ucierać nie-

ściła nazwa „Archiwum po byłej Komisji Skarbu”. Pod nią znane jest ono w czasach Księstwa Warszawskiego i nawet Królestwa Kongresowego.

Czasy Ks. Warszawskiego są okresem bardzo ubogim w źródła, ale bynajmniej nie najspokojniejszym dla historii dawnych archiwów skarbowych. Do r. 1810 opiekował się nimi nadal Sokulski, niechętnie przyjmując kontrolę, która w okresie organizowania Archiwum Ogólnego Krajowego i do niego sięgała¹⁾. W tymże roku po śmierci Sokulskiego objął „Archiwum po b. Komisji Skarbu” Franciszek Piaskowski, przystępując natychmiast do spisania nowego inwentarza²⁾.

Inwentarz Piaskowskiego jest tylko przeróbką i uzupełnieniem inwentarza Sokulskiego, w tem znaczeniu, że opisuje archiwum wedle tych samych działów i w tym samym porządku, nieraz temi samymi słowami, choć dokładniej od poprzedniego. Ponieważ Piaskowski nie przejmował akt bezpośrednio od Sokulskiego, nie umiał też wytlómaczyć braków, jakie zastał. A braki były ogromne. Znikło jakoby archiwum po Wydziale Sądowym Komisji Skarbu (u Sokulskiego „Protokoły Jurydyczne”), archiwum Jurydykcji Marszałkowskiej i Komisji Policji, Komisji Wojskowych Koronnej i Obojga Narodów; z archiwum Komisji Edukacyjnej zostały tylko resztki.

Piaskowski zaczął tedy spisywać zauważone braki, wynotowując je bardzo sumiennie, ani słowem nie wspominając, co się z temi aktami stać mogło³⁾. Widocznie sam nie wiedział, że przeniesione zostały do Archiwum Ogólnego Krajowego decyzją ministra sprawiedliwości.

Po przeprowadzeniu tej kontroli przystąpił Piaskowski do

¹⁾ Akta Koresp. Arch. Gł. 1809, f. 16/17. Majewski do ministra sprawiedliwości z usprawiedliwieniem nienadesłania raportu o archiwach, które należałoby skupić w Archiwum Generalnem.

²⁾ Arch. Gł. oddz. 44 (skarb.) Nr. 13, f. 189 — 206, *Summaryusz Akt nowego Archiwum byłey Kommissyi Skarbowey Koronnej w Pałacu Rządowym Krasieńskich zwanym będących a w dozorze ś. p. Jakuba Sokulskiego zostających, które od W. Józefa Czyżewskiego Sekretarza Generalnego M. S. ur. Franciszek Piaskowski odebrawszy rzeczzone Akta rozgatkował, ponumerował y w roku 1810 wogule spisał iak następuje.*

³⁾ „Wyszczególnienie brakujących Xiąg, Protokołów i Plików w Archiwum Byłey Kommissyi Skarbowey podług Summaryusza zostawionego przez imć. Sokulskiego bydz powinnych”, Arch. Gł. oddz. 44 Nr. 13, f. 41 i 45 (rozdzielone przez omyłkę przy oprawie). Wykaz pisany niedbale i nie doprowadzony do końca.

pracy samodzielnej, mianowicie do zinwentaryzowania Archiwum Skarbu Koronnego, pominiętego przez Sokulskiego. Było to jednak zadanie zbyt trudne dla niego. Sporządzony przezeń krótki „*Summary Akt Starego Skarbowego Archiwum na korytarzu w Kasińskich pałacu złożonego, w r. 1810 spisany*”¹⁾ poprzestaje na wyliczeniu wielkich tomów rejestrów poborowych, na podaniu ilości ksiąg w działach, zawierających inwentarze i lustracje królewsczyzn, szosy, rekognicje, kwity z czopowego, rachunki skarbowe, solne, menniczne, dekrety, listy, Senatus Consilia, księgi variarum contributionum, actorum i manualy kwarciane. Każda taka grupa może liczyć od jednej do stu kilkudziesięciu ksiąg. A na końcu dopisek: „Płace y rachunki wojskowe, tudzież repartycje, delaty kwarciane, dawne taryfy podymnego, szeląznego, pogłównego, łanowego i rachunki celne, iako wcale nieużyteczne i niepotrzebne nie są numerowane i w niniejszy nie wpisują się summaryusz. Tych iest plus minus Xiążek i Plik około 1200”.

W tym opisie poznajemy wyraźnie dawne Archiwum Skarbu Koronnego, łączące w sobie archiwa podskarbińskie Krakowskie i Warszawskie oraz Kwarciane, zaniedbane i zlekceważone w czasach pruskich, teraz poddane nowym przegrupowaniom i zmianom, narówni z innemi aktami, spoczywającymi w pałacu Rzeczypospolitej.

UTWORZENIE DZIAŁU STAROPOLSKIEGO W ARCHIWUM SKARBOWEM.

Następcy Piaskowskiego podejmowali dalej pracę uporządkowania „Archiwum po b. Komisji Skarbu”, powiększonego jeszcze w czasach Ks. Warszawskiego o lustracje 10 i 20 grosza, podymnego, czopowego i lustracje królewsczyzn, zwrócone przez Austrię. W ll. 1826 — 29 po przeniesieniu archiwum do pałacu Komisji Przychodów i Skarbu porządkował je Czechowicz, dzieląc na 10 bliżej nieznanych grup. Inwentarz jego, obecnie zaginiony²⁾, podawał w osobnych rubrykach zestawienie dat i ilości ksiąg, znanych z inwentarzy 1788 i 1810 r. — a zatem napewno nie mógł być ani ścisły ani dokładny.

¹⁾ Arch. Gł. oddz. 44 Nr. 13, f. 207 — 208.

²⁾ Po złożeniu niniejszego, w toku drugiej korekty, Dr. Aleksander Czołowski, dyrektor muzeów miejskich we Lwowie i właściciel bogatych zbiorów, ofiarował do Archiwum Głównego oryginalny inwentarz Czechowicza, będący w jego posiadaniu. Przedstawienie obszerniejszej analizy tego inwentarza nie było już możliwe. Charakterystyka dana powyżej pozostaje bez zmiany.

Ostatecznego przegrupowania akt dokonał dopiero w ll. 1847 — 1853 emerytowany urzędnik Komisji Przychodów i Skarbu, Wojciech Kochanowski. Wszystkie akta z czasów dawnej Rzplitej złączył w jeden „Dział Staropolski“. W jego obrębie, grupując akta przeważnie wedle treści, czasem wedle terytorjów, czasem zupełnie przypadkowo, zlepiając niejednokrotnie nawet luźne papiery, wypruwając akta z dawnych opraw, dając nowe i t. p. — stworzył zupełnie nowe oddziały. Jego inwentarz, t. zw. „*Repertorium*“ jest podstawą obecnie używanych inwentarzy tych oddziałów, zarówno w Archiwum Skarbowem jak i w Głównem.

W ten sposób zostało zatarte niemal do niepoznania pochodzenie tak porządkowanych archiwaljów. Prawie połowa działów składa się z miscellane'ów, w których niemal co druga księga lub wiązka, a niekiedy i co druga karta, wzięta jest z innego zespołu. Odtworzenie dawnych zespołów możliwe jest tylko po najdokładniejszym zbadaniu historii tych akt i po uwzględnieniu wszystkich wiadomości o stanie i zawartości archiwów skarbowych i innych, z niemi połączonych po r. 1795.

Pracę tę prowadzę obecnie. Ponieważ nieprędko ją ukończę, uznane zostało za pożyteczne wydać niniejszy skrót i plan zarazem.

TABLICE

- I. Archiwum Podskarbińskie Krakowskie
- II. Archiwum Podskarbińskie Warszawskie

	Księgi poborowe krakowskie i inne	Taryfy albo rejestra w. krakowskiego et palatinatum omnium in generali	Taryfy różnych województw
(Rejestra) oeconomiciej, starostw różnych	Księgi prowentowe królów ichm.	... Do prowentu mensae regiae antiquitus należące summarjusze	Reg. menniczne i olborne Reg. malb. gdań. i elbl. Reg. prowentów z różnych starostw
			Summarjusze kwarty i stacje
	... żołnierskie	Taryfy spisane milicji	... spisywanie ludzi z łanów do wojny
Rejestra celne	Księgi celne wielkopolskie (s)	Rejestra cel J. K. M. i Rzpltej	
	Księgi prowentów wielkorządowych	Rejestra magnae procuracionis artis Cracoviensis	Rejestra wielkorządów krakowskich
(Rejestra) żupne	Księgi żupne i wielickie (s)	Reg. żuppar. wielic., bochen., sambor, et drohob. etc.	Rejestra żupne wielickie, bocheńskie i ruskie
	Wydatki stołu Królów J. M.	Rejestra perceptarum et expensarum curialium privatarum na dwór i kuchnię królewską	Reg. prowentów do rąk podskarbiego nadwornego... przy których i ekspensa dworu opisane (i) rejestra różne dworu królewskiego percept i ekspens prywatnych
	Listy prywatne	Prywatne, projektowe i insze	
	Komputy wojskowe i płace		Rejestra rachunków... z dystrybutami i ekspensami wojsk.
		Kwity cale niepotrzebne; rachunki skarbowe, kwity w workach	

bińskie Krakowskie.

1755

1765

Przekaz. w l. 1755-1765

Obecne miejsce przech.

	Libri seu registra tariffarum	Do Archiwum Skarbu Koronnego w r. 1765	Archiwum Skar- bowe
Reg. menniczne i olborne Reg. malb., gdań. i elbl. Reg. prowentów z różnych starostw	Reg. menniczne (reszta) Libri lustrationum et inventariorum	Do Arch. Skarbu Kor. 1765 Arch. Dóbr Stoło- wych r. 1755 Arch. Skarbu Kor. 1755 r. 1765	Arch. Skarbowe Królewiec ? Arch. Skarbowe i Główne
Summarjusze kwarty i stacje		Arch. Sk. Kor. 1755	Arch. Skarbowe
			Arch. Główne
	Registra celne	Arch. Sk. Kor. 1765	Arch. Skarbowe
Registra wielko- rządów krakow- skich		Arch. Dóbr Stoło- wych r. 1755	Muz. Czartoryskich Zbiory Popielów Arch. Główne
Registra żupne wielickie, bocheń- skie i ruskie	Reg. żupne (reszta)	Arch. Dóbr Stoło- wych 1755 Arch. Sk. Kor. 1765	Arch. Główne Muz. Czartoryskich Zbiory Popielów
	Registra percep- tarum et expen- sarum privatarum	Arch. Sk. Kor. 1765	Arch. Główne Arch. Skarbowe
			Arch. Główne i Skarbowe
			Arch. Główne
		Arch. Sk. Kor. 1765	Arch. Skarbowe i Główne
	Rewersa na sreb- ra na zastaw dane		

Archiwum Podkarbińskie Warszawskie.

1739	1753	1754	1755	1765	Daty akt	Miejsce obecne przechowania
					1611—1726	Arch. Skarbowe
					1650—1717	" Główne
					1648—1712	" Główne i Skarbowe
					1617—1717	" Główne
					1685—1712	" Główne
					1543—1712	" Główne i Skarbowe
					1614—1763	" Główne
					1676	" Skarbowe
					1718—1763	" Główne
					1718—1763	" Główne
					1718—1764	" Główne
					1569—1664	" Główne i Skarbowe
					1548—1720	" Skarbowe
					1569—1664	" Główne i Skarbowe
					1631—1676	" Skarbowe
					1673—1674	" Skarbowe
					1661—1674	" Skarbowe
					1650—1764	" Główne i Skarbowe
						" Główne i Skarbowe
					1502—1555	" Główne i Skarbowe
					1566—1591	" Główne i Skarbowe
					1524—1587	" Główne i Skarbowe

SPIS ROZDZIAŁÓW.

	Str.
Wstęp	1 — 5
Archiwum Podskarbińskie Krakowskie	5 — 11
Archiwum Skarbu Kwarcianego	11 — 13
Archiwum Podskarbińskie Warszawskie	13 — 15
Archiwum Skarbu Koronnego pod opieką Komisji Skarbowej . . .	15 — 17
Archiwum Dóbr Stołowych J. K. M., czyli Archiwum Kamery Ekonomicznej Królewskiej	17 — 22
Archiwum Komisji Skarbu Koronnego	22 — 25
Podział akt skarbowych między rządy zaborcze	26 — 27
„Archiwum Polskie” czasów pruskich (1797 — 1806)	27 — 30
„Archiwum po byłej Komisji Skarbu” (1807 — 1915)	30 — 32
Utworzenie „Działu Staropolskiego” w Archiwum Skarbowem . .	32 — 33
Tablice	35 — 38
Spis rozdziałów	39
Résumé	40

10-

Résumé.

L'administration financière de l'ancienne Pologne a produit plusieurs fonds d'archives. Dès 1764, elles ont été centralisées par la plupart à Varsovie par le Ministère des Finances appelé „Commission du Trésor“.

Après le démembrement définitif de la Pologne (1795), ces archives ont partagé le sort de l'Etat. Elles ont été maintes fois partagées, enlevées, échangées, et puis négligées. Vers la moitié du XIX siècle, celles qui sont restées à Varsovie furent triées et classées d'après l'ordre des matières qu'elles concernaient, sans respecter les fonds.

On procède à présent aux Archives Centrales à reconstituer des fonds anciens et à dresser des inventaires nommés „ideaux“ qui énumèrent toutes les pièces qui font ou faisaient partie d'un fonds à quelle époque que ce fût.

On a rétabli l'existence et le contenu sommaire des fonds suivants:

- 1) Les archives du Trésor au château royal de Cracovie (XIV — XVI siècle).
- 2) Les archives du Trésor de Rawa (trésor destiné à la defense des frontières, 1565 — 1764).
- 3) Les archives du Trésor de Varsovie (XVII s. — 1764).
- 4) Les archives de l'administration des biens royaux (1590 — 1795).
- 5) Les archives de la Commission du Trésor (1764 — 1795).

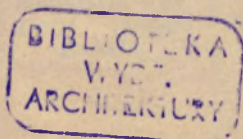
Les chapitres suivants sont consacrés à l'histoire de ces archives après l'an 1795.

L'époque du démembrement (1795 — 1796).

Les archives de la Pologne sous le régime prussien (1796 — 1806).

Les archives de l'ancienne Commission du Trésor au temps du Duché de Varsovie.

La section dite „de l'ancienne Pologne“ aux Archives actuelles du Trésor.

2882